

ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKEEN JULKAISUJA

ISBN 978-951-53-3643-9

OIKEUDENKÄYNTI LAPSI-
ASIOISSA

Käsittelijän opas

OIKEUDENKÄYNTI LAPSI- ASIOISSA

Käsittelijän opas

ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKE
Laatutyöryhmän 1/2014 raportti lapsiasioiden työprosessien yhtenäistämiseksi ja kehittämiseksi

OIKEUDENKÄYNTI
LAPSI-
ASIOISSA

Käsittelijän opas

OIKEUDENKÄYNTI LAPSI- ASIOISSA

Käsittelijän opas

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke

Toimittajat:

Kaisa Helevä-Vuoti ja Minna Leikas

Taiton suunnittelu ja toteutus:

Mainostoimisto Greystone Oy

Etukannen kuva: 123RF

Takakannen kuva: Juho Alatalo / Greystone Oy

ISBN 978-951-53-3643-9 (nid.)

ISBN 978-951-53-3644-6 (pdf)

Meedia Zone Oü 2016

ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKE

Laatutyöryhmän 1/2014 raportti lapsiasioiden työprosessien yhtenäistämiseksi ja kehittämiseksi

SISÄLTÖ

Lukijalle	8
A. OIKEUDENKÄYNTI LAPSEN HUOLTOA, ASUMISTA JA TAPAAMISOIKEUTTA KOSKEVISSA ASIOISSA	12
1. Kirjallinen valmistelu	12
a) Ennakovalmistelu ja yhteistyö käräjäoikeuden kanssa	12
b) Asian vireillepano	13
c) Hakemuksen laatiminen	14
d) Hakemuksen toimittaminen käräjäoikeuteen	15
e) Toimenpiteet käräjäoikeudessa hakemuksen saapumisen jälkeen	16
f) Lausuman laatiminen	18
g) Lausuman toimittaminen käräjäoikeuteen	19
h) Toimenpiteet käräjäoikeudessa lausuman saapumisen jälkeen	19
i) Asian ratkaiseminen kirjallisessa valmistelussa	21
2. Valmisteluistunto	23
a) Kirjallisen yhteenvedon laatiminen	23
b) Valmisteluistunnon järjestäminen	25
c) Asianosaisen poissaolo valmisteluistunnosta	26
d) Valmisteluistunnon kulku	27
e) Valmisteluistunnon päättäminen	29
3. Sosiaalitoimen olosuhdeselvitys	30
a) Milloin selvitys hankitaan	30
b) Selvityksen pyytämisaikajankohda ja pyynnön sisältö	31
c) Selvityksen sisältö	35
d) Ns. pikaselvitykset	36
e) Eräitä muita kysymyksiä	37

4. Asian jatkokäsittely	38
a) Käräjäoikeuden toimenpiteet selvityksen valmistumisen jälkeen	38
b) Jatkovalmistelu ja pääkäsittely	40
5. Lapsen kuuleminen oikeudessa	43
a) Kuulemisen edellytykset	44
b) Kuulemisen toteuttaminen	46
c) Lapsen toiveiden ja mielipiteen kertominen vanhemmille	47
6. Pöytäkirja	48
7. Päätös	48
a) Yleistä	48
b) Väliaikaiset määräykset	50
c) Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot	54
d) Oikeudenkäyntikulut	56
e) VTJ-ilmoitukset (Avioero- ja huoltoilmoitukset)	57
8. Sovinnon edistäminen huoltoriita-oikeudenkäynnissä	57
9. Julkisuus	61
a) Yleistä	61
b) Oikeudenkäynnin perustiedot (ns. diaarijulkisuus)	61
c) Oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapito	62
d) Erityiskysymyksiä	63

B. LAPSEN HUOLTOA JA TAPAAMISOIKEUTTA KOSKEVAN PÄÄTÖKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

1. Yleistä	65
2. Kirjallinen valmistelu	66
a) Asian vireillepano	66
b) Hakemuksen laatiminen ja toimittaminen käräjäoikeuteen	67
c) Toimenpiteet käräjäoikeudessa hakemuksen saapumisen jälkeen	67
d) Lausuman laatiminen ja toimittaminen käräjäoikeuteen	68
e) Toimenpiteet käräjäoikeudessa lausuman saapumisen jälkeen	68
3. Asian jatkokäsittely	71
4. Päätös	72
5. Erityiskysymyksiä	74
a) Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vaikutus täytäntöönpanoasian käsittelemiseen	74
b) Tapaamisoikeuden ehtojen muuttaminen täytäntöönpanoprosessissa	75

C. SOVITTELU LAPSIASIOISSA

1. Yleistä	76
2. Oikeudenkäynnistä sovitteluun siirtyvä asia	77
3. Suoran sovitteluhakemuksen laatiminen	77

4. Suoran sovitteluhakemuksen toimittaminen käräjäoikeuteen	77
5. Toimenpiteet käräjäoikeudessa suoran sovitteluhakemuksen saapumisen jälkeen	78
6. Toimenpiteet käräjäoikeudessa sen jälkeen, kun osapuolet ovat suostuneet sovitteluun	78
a) Toimenpiteet ennen sovitteluistuntoa	78
b) Sovitteluistunto	80
7. Kokeilusovinnot	84
8. Sovittelun päättymisen	85
9. Sopimuksen laatiminen ja sovinnon vahvistaminen	86
10. Toimenpiteet sovittelun päättymisen jälkeen	88
11. Sovittelun julkisuus	88
12. Salassapitovelvollisuus ja todistamiskielto	89
13. Sovittelijan esteellisyys	89
14. Osapuolten edustaminen	90
15. Sovittelun esteet	90

LYHENTEET	93
-----------	----

LUKIJALLE

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke aloitettiin vuonna 1999. Laatuhankeen tavoitteena on parantaa ja kehittää tuomioistuinten työtä niin, että oikeudenkäynti täyttää oikeudenmukaisuuden kriteerit, ratkaisut ovat perusteltuja ja oikeudenmukaisia sekä tuomioistuinten palvelut ovat kustannustensa puolesta ihmisten saavutettavissa.

Keskeinen osa laatuhanke on laatutyöryhmätyöskentely, jossa hovioikeuspiirin tuomarit sekä sidosryhmien edustajat työstävät lainkäytön laadun kehittämisteemoja. Vuodesta 2010 lähtien työryhmätyöskentelyssä on keskitytty tuomioistuimen eri asiaryhmien työprosessien yhtenäistämiseen ja kehittämiseen. Työryhmät laativat raportit, jotka esitellään ja hyväksytään vuosittain pidettävillä laatu-päivillä.

Ensimmäisenä käytiin läpi oikeudenkäynti rikosasioissa. Aiheesta työstetty laaturaportti ”Oikeudenkäynti rikosasioissa – Käsittelijän opas” on julkaistu vuonna 2013.

Seuraavaksi tarkasteltavana oli oikeudenkäynti riita-asioissa. Laaturaportti ”Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas” on julkaistu vuonna 2015.

Tämän jälkeen vuonna 2014 oli vuorossa työprosessien yhtenäistäminen ja kehittäminen lapsiasioissa. Työskentelyä varten perustettiin yksi laatutyöryhmä, jonka tehtävänä oli käydä läpi lapsiasioihin liittyviä eri työprosessivaiheita sekä kirjata niihin liittyviä suosituksia ja hyviä käytänteitä raportiksi. Varsinaista työskentelyä varten laatu-työryhmä jakaantui kolmeen alatyöryhmään, joista kukin keskittyi sille annettuun teemaan eli tarkastelussa eroteltiin oikeudenkäyntimenettely, täytäntöönpanoprosessi ja sovittelumenettely. Kukin alatyöryhmä kokoontui tahollaan 3–4 kertaa, minkä jälkeen oli vielä yhteinen kokoontuminen, jossa käytiin läpi kaikkien alatyöryhmien keskustelujen tulokset.

Laatutyöryhmän jäsenenä oli Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomareita ja kansliahenkilökuntaa sekä julkisia oikeusavustajia, asianajajia ja lupalakimiehiä. Laatutyöryhmä kuuli työskentelynsä aikana laajasti myös muita sellaisten sidosryhmien edustajia, joiden työpanoksella oli liittynyt kulloinkin käsiteltävänä olevaan työvaiheeseen. Näitä olivat muun muassa sosiaalitoimen olosuhdeselvityksen tekijät sekä valvottuja ja tuettuja tapaamisia järjestävien tapaamispaikkojen edustajat.

Laatutyöryhmän raportti esiteltiin ja hyväksyttiin hovioikeuspiirin lautupäivillä 20.–21.11.2014. Raporttia laadittaessa ei ole voitu ottaa huomioon tuon ajankohdan jälkeen voimaan tulleita muutoksia lainsäädäntöön. Tämän vuoksi raportissa ei ole käsitelty esimerkiksi 1.4.2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain (1301/2014) tai 1.1.2016 voimaan tulleiden oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevien uusien säännösten (732/2015) mahdollisia vaikutuksia raporttiin kirjattuihin suosituksiin ja menettelytapoihin.

Kiitämme kaikkia niitä, jotka ovat omalla panoksellaan myötävaikuttaneet tämän laaturaportin syntymiseen.

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeen julkaisuja voi tilata Oulun käräjäoikeudesta (oulu.ko@oikeus.fi). Laatuhankeen työryhmäraportit löytyvät myös Rovaniemen hovioikeuden Internet-sivuilta www.oikeus.fi/hovioikeudet/rovaniemenhovioikeus/fi otsikon Laatuhankeet – Quality Project alta.

Kaisa Helevä-Vuoti
käräjätuomari,
laatutyöryhmän puheenjohtaja

Minna Leikas
käräjätuomari,
laatukoordinaattori

LAPSIASIOIDEN TYÖPROSESSIN YHTENÄISTÄMINEN JA KEHITTÄMINEN

Laatutyöryhmän 1/2014 raportti

Työryhmän jäsenet

käräjätuomari Kaisa-Helevä Vuoti, Oulun kärjäoikeus, puheenjohtaja
 käräjätuomari Heikki Juntunen, Oulun kärjäoikeus, sihteeri
 käräjätuomari Kimmo Saarela, Kemi-Tornion kärjäoikeus
 käräjätuomari Kari Turtiainen, Oulun kärjäoikeus
 käräjätuomari Sari Nevalainen, Kainuun kärjäoikeus
 käräjätuomari Timo Tammiketo, Ylivieska-Raahen kärjäoikeus
 käräjätuomari Teija Simula-Moberg, Lapin kärjäoikeus
 käräjätuomari Jyrki Jylhä, Ylivieska-Raahen kärjäoikeus
 käräjätuomari Janika Kaski, Oulun kärjäoikeus
 käräjätuomari Kauko Kemppainen, Oulun kärjäoikeus
 käräjätuomari Henna Luomaranta, Oulun kärjäoikeus
 käräjätuomari Juhani Laurinolli, Oulun kärjäoikeus
 käräjätuomari Jukka Jama, Kemi-Tornion kärjäoikeus
 käräjätuomari Vilho Niiranen, Lapin kärjäoikeus
 käräjätuomari Timo-Juhani Laurila, Lapin kärjäoikeus
 käräjätuomari Reetta Löija, Lapin kärjäoikeus
 määräaikainen hovioikeudenneuvos Teija Ahola, Rovaniemen hovioikeus
 hovioikeudenviskaali Tuomo Hietanen, Rovaniemen hovioikeus
 lupalakimies Jani Vuoti, Oulu
 lupalakimies Jukka Lehto, Rovaniemi
 asianajaja Heli Sandström, Rovaniemi
 asianajaja Marjatta Onnela-Kariniemi, Oulu
 asianajaja Marja-Riitta Immonen, Oulu
 asianajaja Liisa Isomaa, Rovaniemi

julkinen oikeusavustaja Marjatta Jaakkola, Rovaniemen oikeusaputoimisto
 julkinen oikeusavustaja Liisa Äijälä, Kemi-Tornion oikeusaputoimisto
 oikeusapusihteeri Soili Juuso-Halonen, Kemi-Tornion oikeusaputoimisto
 lainkäyttönotaari Päivi Niemi, Rovaniemen hovioikeus
 hallintos sihteeri Satu Salmela, Kemi-Tornion kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Aili Kyllönen, Kainuun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Antti Yritys, Lapin kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Raija Paarman, Lapin kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Erja Sorvisto, Ylivieska-Raahen kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Riitta Leipälä, Ylivieska-Raahen kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Taru Anttila, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Teija Kärki, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Tiina Ervasti, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Riitta Hyvärinen, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Lahja Uusitalo, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Päivi Hämäläinen, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Irmeli Meriläinen, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Pasi Huusko, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Anne Kiviniemi, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Sanna Jaurakkajärvi, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Henna Honkakari, Oulun kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Riitta Alapartanen, Kemi-Tornion kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Hannele Lindqvist, Kemi-Tornion kärjäoikeus
 kärjäsihteeri Anne Mäkimartti, Kemi-Tornion kärjäoikeus

A. OIKEUDENKÄYNTI LAPSEN HUOLTOA, ASUMISTA JA TAPAAMISOIKEUTTA KOSKEVISSA ASIOISSA

- lapsiasiat ovat luonteeltaan kiireellisiä
- lapsiasiat ovat luonteeltaan indispositiivisia eli asioita, joissa sovinto ei ole sallittu
- tuomioistuin ei ole sidottu asianosaisten vaatimuksiin tai niiden kiistämiseen/myöntämiseen, vaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 10 §:n mukaan asia on ratkaistava lapsen edun mukaisesti
- toisaalta indispositiivisuus on suhteellista eli vanhempien lähtökohtaista sopimusvapautta rajoittaa tuomioistuimen velvollisuus valvoa, ettei sopimus ole lapsen edun vastainen
- edellä mainitun johdosta tuomioistuimella on velvollisuus aktiivisella kyselyoikeudellaan selvittää, mikä ratkaisu parhaiten palvelee lapsen etua

1. KIRJALLINEN VALMISTELU

a) Ennakkovalmistelu ja yhteistyö käräjäoikeuden kanssa

- katso Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas (s. 10–12) ennakkovalmistelusta sekä yhteistyöstä asianosaisten ja käräjäoikeuden välillä
- sähköpostikirjeenvaihdon sanamuotoihin/ilmaisuihin on syytä kiinnittää huomiota jo tässä vaiheessa, sillä avustajat voivat välittää viestit sellaisenaan päämiehilleen
- käsittelytavan valinta oikeudenkäynnin ja huoltoriidan sovittelun välillä tehdään avustajan ja päämiehen kesken (valintaperusteita muun muassa jutun laatu, sovitteluun sitoutuminen, lapsen ja päämiehen etu, arvio toisen osapuolen suhtautumisesta ja oikeudenkäyntikulukysymys)

b) Asian vireillepano

- kyse voi olla lapsen huollosta, asumisesta, tapaamisoikeudesta ja edellä mainitun asian yhteydessä esitettävästä elatusapuvaatimuksesta
- voi tulla vireille joko avioeroa koskevan vaatimuksen yhteydessä tai omana hakemuksenaan
- pääsääntöisesti tulee vireille kirjallisella hakemuksella
- istunnossa hakemuksen voi esittää myös suullisesti
 - tavallista on, että uusia vaatimuksia esitetään istunnossa tai vaatimukset muuttuvat
 - tämä on mahdollista, koska oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 9 §:n mukainen preklusio ei koske lapsiasioita (indispositiivisia asioita)
- hakijoina ovat vanhemmat yhdessä tai erikseen, muu lapsen huoltaja tai sosiaalilautakunta
- jos lapsi on huoltajan kuoleman johdosta jäänyt vaille huoltajaa, hakemuksen voi tehdä myös lapsen sukulainen tai muu lapselle läheinen henkilö (LHL 14 §:ssä on määritelty vireillepanoon oikeutetut/puhevallan omaavat tahot)
- lapsella ei ole asianosaisasemaa oikeudenkäynnissä
- lapsiasioiden forumsäännökset ovat OK 10 luvussa
- OK 10 luvun 13 §:ssä on perusteasiana koskeva oikeuspaikkasäännös: lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka (ehdoton oikeuspaikka)
- mikäli asia on pantu vireille väärässä forumissa, asia voidaan OK 10 luvun 21 §:n 2 momentin ja 22 §:n nojalla siirtää toimivaltaiseen tuomioistuimeen (edellyttää hakijan suostumusta)
- toissijaista oikeuspaikkaa määrittelevä OK 10 luvun 18 §:n 1 momentin 6-kohta voi tulla sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun toisella vanhemmalla on ns. turvakielto
 - jos ei ole muutoin tuomioistuinta, jossa asia voitaisiin tutkia, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsella on viimeksi ollut kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka taikka, jos lapsella ei ole ollut Suomessa kotipaikkaa tai vakituista asuinpaikkaa,

käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsen jommalla kummalla vanhemmista tai huoltajaksi esitetyllä henkilöllä on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka

- mikäli lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva vaatimus esitetään avioerohakemuksen yhteydessä, oikeuspaikka määräytyy OK 10 luvun 11 §:ssä säädetyn avioeron oikeuspaikkasäännöksen mukaisesti eli asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommalla kummalla puolisoilla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka (ehdoton oikeuspaikka)
- ongelmatilanteet
 - toinen lapsen huoltajista ilman toisen huoltajan suostumusta muuttaa lapsen asuinpaikkaa ja tekee maistraattiin muuttoilmoituksen
 - vanhempien ollessa lapsen asumisesta eri mieltä, asuinpaikan vaihdosta koskeva rekisterimerkintä ei ratkaise lapsen asuinpaikkaa
 - lapsen vakiintuneen asuinpaikan tuomioistuimella säilyy edelleen toimivalta, jos hakemus on tullut vireille ennen kuin lapsen asuinpaikka on selkeästi ehtinyt vakiintua uuteen paikkaan
- OK 10 luku 20 §: tuomioistuin, jossa asia on pantu vireille, pysyy toimivaltaisena, vaikka toimivallan perustaneissa olosuhteissa on tapahtunut muutoksia vireillepanon jälkeen

c) Hakemuksen laatiminen

- hakemuksen sisällöstä säädetään OK 8 luvun 2 §:ssä eli hakemuksessa ilmoitetaan
 - hakijan yksilöity vaatimus tai pyytämä toimenpide sekä tarvittaessa
 - seikat, joihin vaatimus perustuu
 - todisteet, jotka hakija vaatimuksensa tueksi aikoo esittää, sekä mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen
 - mahdollinen oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus
 - millä perusteella tuomioistuin on toimivaltainen
 - kirjalliset todisteet on liitettävä hakemukseen

- hakemuksessa on ilmoitettava myös OK 5 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitetut tiedot (yhteystiedot ja prosessiosoitteet)

- jos avustaja laatii hakemuksen, hakemukseen on hyvä kirjata asianimike siviiliasioden nimikkeistöstä
- hakemuksesta on hyvä ilmetä asianosaisen kanta asiantuntijaavusteiseen sovitteluun
- mallina voi käyttää Anna-Kaisa Aaltosen kirjan (Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa) liitteenä olevaa mallihakemusta (kirjan liite 4)
 - taustatiedot, vaatimukset ja vaatimusten perusteet
 - taustatiedot ja vaatimusten perusteet erotellaan selkeästi
 - taustatiedot: lapsi ja hänen syntymäaikansa, vanhempien yhteiselämän päättymisen, missä lapsi nyt asuu, lapsen päivähoito/kouluasiat, vanhempien asumisolosuhteet, miten lapsi on tavannut erilleen muuton jälkeen toista vanhempaansa, vanhempien ammatit, työpaikat, työajat, lapselle tärkeät harrastukset, vanhempien mahdolliset uudet kumppanit ja uusperhe, mahdolliset aikaisemmat oikeudenkäynnit/sosiaaliviranomaisen vahvistamat sopimukset, maininta mahdollisista lastensuojelutoimenpiteistä (liitetään niitä koskevat asiakirjat)
 - vaatimukset, myös väliaikaista määräystä koskeva pyyntö, samoin toissijaiset vaatimukset
 - perustelut, myös väliaikainen määräys perustellaan, lapsen edun arviointiin liittyvät kriteerit perustellaan ytimekkäästi
 - mahdollisuuksien mukaan hakijan käsitys asiassa riitaisista/riidattomista seikoista
 - mikäli on myös elatusapuvaatimus, liitteeksi selvitykset tuloista, menoista ja muista asiaan vaikuttavista seikoista

d) Hakemuksen toimittaminen käräjäoikeuteen

- katso hakemuksen lähettämistavat ja asiakirjoja koskevat jäljennökset Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas (s. 14–15)

e) Toimenpiteet käräjäoikeudessa hakemuksen saapumisen jälkeen

Kirjaamon toimenpiteet

- hakemuksen kirjaaminen katso Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas (s. 15–16)
- lapsiasioiden asianimikkeet:
 - lapsen huolto/tapaamisoikeus (koodi 2510)
 - lapsen huoltoa koskeva päätös (koodi 2520)
 - lapsen tapaamisoikeutta koskeva päätös (koodi 2530)
 - avioero (huolto/tapaamisoikeus ym. (koodi 2621))
- jos hakemuksessa on väliaikaismääräyspyyntö, pyynnöstä tehdään merkintä kansilehdelle tai muulle päällimmäiselle lehdelle (myös Tuomakseen)
- asia jaetaan käsittelijälle voimassa olevan jako-ohjeen mukaisesti
- lapsiasioissa lapsi ei ole asianosainen (toisin L-asioiksi kirjattavat elatusapuasijat) eli lasta ei kirjata Tuomakseen hakemusasian asianosaiseksi, vaikka samassa yhteydessä vaadittaisiin elatusapua
- kirjaamo tarkistaa, onko samojen asianosaisten välillä jo vireillä lapsia koskevia asioita mukaan lukien elatusapuasia ja merkitsee huomautuksiin, jos muita asioita on vireillä

Käräjätuomarin/käräjäsihteerin toimenpiteet

- tuomari perehtyy ja tarvittaessa täydennyttää hakemusta
- täydentäminen tulee kuitenkin harvoin kysymykseen lapsiasioissa
 - hakemusta täydennetään, jos se on tarpeen oikeudenkäynnin jatkamiseksi tai vastauksen antamista varten
 - suullisessa valmistelussa korjattavissa olevia puutteita ei tule pääsääntöisesti täydentää
 - jos hakemusta pyydetään täydentämään, kehoitetaan täydentämään määräajassa uhalla, että hakemus voidaan jättää tutkimatta tai hylätä (OK 8 luku 13 §, OK 5 luku 5 §1)
 - hakemuksen täydennyskehotuksessa ilmoitetaan yksilöidysti, millä tavoin hakemus on puutteellinen
- kun hakemus on saapunut käräjäoikeuteen, ennen lausumapyyntöä selvitetään sähköpostitse tai puhelimitse hakijan suostumus sovitteluun

- käräjäsihteerin tulostaa otteen väestötietojärjestelmästä (VTJ) aina ennen asiakirjojen toimittamista tuomarille
- jos lapsiasiasia huolto, asuminen ja tapaamisoikeus ratkaistaan esimerkiksi sovinnolla ja hakemusasiasia jää avoimeksi pelkästään elatuksen osalta, asianosaisasemia ei muuteta Tuomakseen
- jos vireillä on yhtä aikaa lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva hakemus ja elatusapukanne, elatusapukanne on yleensä tarkoituksenmukaista yhdistää hakemusasiaan (OK 8 luku 9 §)
 - mikäli kyse on vain huoltomuodosta, jonka käsittely jostakin syystä pitkittyy, elatusapuasiasia ei useinkaan ole syytä silloin yhdistää, koska yhdistäminen tässä tilanteessa saattaa aiheuttaa viivästymistä elatusavun vahvistamisessa ja koska huoltomuodolla ei ole merkitystä elatusapuasiasia
- avustajan on syytä varautua juttujen yhdistämiseen oikeusavun hakemisvaiheessa
 - lapsella on oikeus oikeusapuun vain asianosaisena

Lausumapyyntö ja sen tiedoksianto

- pääsääntöisesti asianosaista kehoitetaan antamaan kirjallinen lausuma
- jos voidaan olettaa, että lausuman antaminen suullisesti nopeuttaa asian käsittelyä, voidaan kehottaa antamaan lausuma suullisesti istunnossa
- lausuma-aika on normaalisti 14 päivää
- mikäli hakemus sisältää väliaikaismääräyspyynnön, vastausaika voi olla lyhyempi (kysymys tulee olla aidosti kiireellisestä asiasta, esimerkiksi lapsen turvallisuus on uhattuna)
- lausumapyyntöön kirjataan selostus vaihtoehtoisesta mahdollisuudesta käsitellä asia asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa ja ilmoitus siitä, että mikäli asianosainen suostuu sovitteluun, (lyhyen) lausuman voi silti antaa ja että myöhemmin hänelle varataan tilaisuus lausua hakemuksesta perusteellemmin, mikäli sovittelu ei johda sovintoon
- lausumapyynnössä ilmoitetaan, onko hakija tässä vaiheessa suostunut sovitteluun

- lausumapyyntöön liitetään lapsiasioita koskeva sovitteluesite (mikäli sellainen on käräjäoikeudessa käytössä)
- lausumapyyntöä kehoitetaan vastaamaan määräajassa uhalla, että asia voidaan ratkaista (OK 8 luku 7 §)
- lausumapyyntö annetaan tiedoksi vastaanottotodistuksella ja mikäli vastaanottotodistus ei palaudu, käytetään haastemiestiedoksiantoa
- ilmoitus asian käsittelystä toimitetaan hakijalle samalla, kun lausumapyyntö asiaan osalliselle
 - käsittelyilmoituksessa ilmoitetaan asiaa käsittelevä tuomari ja käräjäsihteeri, lausumapyyntöä antopäivä, määräaika lausuman antamiselle sekä tiedoksiantotapa ja -aika
 - käsittelyilmoituksessa selostetaan myös mahdollisuudesta käsitellä asia asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa, liitetään sovitteluesite sekä tiedustellaan hakijan suostumusta sovitteluun, mikäli hakijan kanta sovitteluun ei ole ilmennyt jo hakemuksesta tai jollei suostumusta ole jo muulla tavoin selvitetty
- lausumaa koskevaa määräaika voidaan pidentää
 - määräajan pidennys myönnetään pääsääntöisesti ensimmäisen kerran toista osapuolta kuulematta
 - viran puolesta otetaan huomioon asian kiireellisyys ja mahdollisen väliaikaisen määräyksen vaikutus
 - pääsääntöisesti asian käsittelijä päättää pidennyksen myöntämisestä
 - määräajan pidennyksestä ei tehdä kirjallista päätöstä vaan se ilmoitetaan asianosaisille ja merkitään Tuomakseen asian vaiheisiin

f) Lausuman laatiminen

- lausuman sisällöstä säädetään OK 8 luvun 6 §:ssä eli lausumassa ilmoitetaan
 - asiaan osallisen kanta hakemukseen sekä tarvittaessa perusteet vastustamiselle

- todisteet, jotka asiaan osallinen aikoo esittää, ja mitä kullakin todisteella aikoo näyttää toteen
- mahdollinen oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus
- kirjalliset todisteet (liitetään lausumaan)
- väite, ettei tuomioistuimien voi ottaa asiaa tutkittavakseen
- lausumassa on ilmoitettava myös OK 5 luvun 10 §:n 3 momentissa tarkoitetut tiedot (yhteystiedot ja prosessiosoitteet)
- lausumassa on hyvä noudattaa hakemuksen jäsentelyä/numerointia
- lausumassa ilmoitetaan asiaan osallisen kanta hakijan käsitykseen asian taustatiedoista eli ovatko ne riidattomia vai riitaisia seikkoja
- tarvittavat selvitykset liitetään lausumaan, esimerkiksi jos asiaan osallisella on elatusapuvaatimus, lausumaan liitetään selvitys tuloista ja menoista
- lausumassa ilmoitetaan myös asiaan osallisen kanta sovitteluun
- myös toissijaiset vaatimukset ilmoitetaan

g) Lausuman toimittaminen käräjäoikeuteen

- menetellään kuten hakemuksen toimittamisessa
- avustaja toimittaa lausuman suoraan toisen osapuolen avustajalle ja merkitsee sen tiedoksi lausumaan

h) Toimenpiteet käräjäoikeudessa lausuman saapumisen jälkeen

Kirjaamon toimenpiteet

- lausuman saapuminen merkitään Tuomas-järjestelmään
- asia siirretään valmisteluun
- tarkistetaan, onko lausuma annettu määräajassa
- lausuman päälle merkitään, mikäli lausuma on saapunut myöhässä
- lapsiasiat ovat indispositiivisia asioita, jolloin lausuman antaminen myöhässä ei aiheuta samanlaisia oikeusseuraamuksia kuin riitapuolella eli lausuma otetaan huomioon, vaikka se on tullut myöhässä

Käräjätuomarin/käräjäsihteerin toimenpiteet

- lapsiasioissa pyydetään harvoin lausuman täydentämistä
- mahdolliset puutteet lausumassa korjataan istunnossa
- mikäli lausuma pitää sisällään lausumanantajan omia vaatimuksia, yleensä riittää, että alkuperäinen hakijavanhempi vastaa näihin vaatimuksiin istunnossa
 - ei pyydetä kirjallista vastausta ainakaan tilanteissa, joissa on kysymys alkuperäisiin vaatimuksiin esitetyistä vastavaatimuksista
- jos lausumassa on omia vaatimuksia, esimerkiksi elatusapuvaahtimus, yleensä pyydetään vastaus jo ennen istuntoa
 - asiaa ei kirjata uudelle diaarinumerolle
- jos elatusapuvaahtimus tulee kuitenkin lausumasta erillään (pyytämättä), tämä on yleensä kirjattava erilliseksi laajaksi riitaasiaksi (L-asiaksi) riippumatta siitä, käsitelläänkö asia yhdessä hakemusasian kanssa vai ei
- lausuma toimitetaan toiselle osapuolelle, ellei avustaja ole jo toimittanut
- katso OK 5 luvun 24 §:ssä tarkoitettu yhteenvedosta jäljempänä

Jutun aikatauluttaminen ja käsittelypäivästä sopiminen

- katso Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas (s. 27–28 soveltuvien osien)
- laki edellyttää, että asianosaisille on viipymättä lausuman saapumisen jälkeen annettava arvio käsittelyn tulevasta aikataulusta (OK 5 luku 18 § 2)
- käytännössä lapsiasioissa ei ole annettu erillistä ilmoitusta jutun aikataulusta, vaan asian kiireellisyyden vuoksi asialle on viipymättä alettu sopia istuntopäivää
 - käytänteet istunnon ajankohdan sopimiseksi voivat vaihdella
 - istuntopäivän määrittämiseen ryhdytään kuitenkin viipymättä
 - ensisijaisesti pyritään löytämään sopiva käsittelypäivä asianosaisten/avustajien kanssa

Asianosaisvalmistelu

- katso Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas (s. 28)
- erityisesti elatusapuvaahtimuksen sujuva käsittely edellyttää asianosaisilta/avustajilta tehokasta asianosaisvalmistelua
- tulojen ja menojen määrät on hyvä saada asianosaisvalmistelussa mahdollisimman pitkälti riidattomaksi tai riitaiset kohdat määritettyä

i) Asian ratkaiseminen kirjallisessa valmistelussa

- OK 8 luvun 3 §:n mukaan hakemusia voidaan käsitellä kirjallisesti kansliassa tai suullisesti hakemusasian istunnossa
- asia käsitellään istunnossa, jos asiassa kuullaan asiaan osallista tai todistajaa taikka muuta henkilökohtaisesti
- riitainen hakemusia käsitellään istunnossa, jos asiaan osallinen sitä vaatii tai käräjäoikeus asian tai sen osan selvittämiseksi pitää asian käsittelyä istunnossa tarpeellisenä
- lähtökohtaisesti riidaton lapsiasia voidaan käsitellä ja ratkaista kirjallisessa menettelyssä, mutta asian luonteesta johtuen tässäkin tapauksessa tuomarin tulee varmistua siitä, että ratkaisu on lapsen edun mukainen
 - LHL 10 §:n mukaan asia, jossa on kysymys lapsen huollosta, asumisesta tai tapaamisoikeudesta, on ratkaistava vanhempien sopimalla tavalla, jos vanhemmat tai toinen heistä ovat lapsensa huoltajia eikä ole aihetta olettaa, että tämä ratkaisu olisi vastoin lapsen etua
- jos asiassa esitetyn aineiston perusteella tuomari ei voi varmistua lapsen edusta, asia siirretään istutokäsittelyyn (poikkeuksellinen tilanne)
- tilanteet, joissa toinen vanhempi ei vastaa toisen hakemukseen
 - OK 8 luvun 7 §:n mukaan, jos muu kuin hakija ei noudatta tuomioistuimen kehotusta antaa kirjallista lausumaa, asia voidaan käsitellä ja ratkaista hänen laiminlyönnistään huolimatta
 - jos toiselta vanhemmalta ei tule lausumaa, häneen yritetään ottaa yhteys puhelimitse tai jollakin muulla tavalla, jotta vanhempi saadaan aktivoitua antamaan kirjallinen lausuma

- hänelle myös lähetetään toinen lausumapyyntö riippumatta siitä, onko häntä tavoitettu puhelimitse tai muulla tavoin
- mikäli asia ratkaistaan kirjallisessa menettelyssä ilman, että toinen on antanut lausumaa, kysymys ei ole luonteeltaan yksipuoliseen tuomioon rinnastuvasta ratkaisusta, vaan päätös, jossa asian ratkaiseminen on perustunut asian tutkimiseen
- käsittelijän on saamansa selvityksen perusteella varmistuttava siitä, että ratkaisu on lapsen edun mukainen
- tarvittaessa asia on vietävä istuntoon ja varattava passiiviselle vanhemmalle vielä mahdollisuus reagoida hakemukseen istunnossa
- asioissa, joissa toinen vanhempi ei ole antanut lausumaa, lähetetään aina ilmoitus ratkaisun antamisesta, vaikka OK 8 luvun 11 §:n mukaan päätöksenantopäivä on ilmoitettava ainoastaan tilanteissa, joissa asia on ratkaistu toisin kuin hakija tai muu asiaan osallinen on pyytänyt
- Rovaniemen hovioikeus on kumonnut käräjäoikeuden päätöksen ja palauttanut asian käräjäoikeuteen tapauksissa, joissa käräjäoikeus oli ratkaissut asian kirjallisessa menettelyssä hakijan vaatimusten mukaisesti tilanteessa, jossa hakijan vastapuoli ei ollut antanut lausumaa. Palautusratkaisuissa on todettu tuomioistuimella olevan korostettu velvollisuus ratkaista lapsen huoltoa koskeva asia lapsen edun mukaisesti, minkä vuoksi asiaa ei tule ratkaista kirjallisessa menettelyssä selvittä-mättä tarkemmin lapsen etua pelkästään hakemuksessa mainittujen seikkojen perusteella siitä huolimatta, että hakijan vastapuoli ei ole antanut käräjäoikeuden pyytämää lausumaa (RHO 30.1.2014 nro 47, 21.5.2014 nro 254 ja 22.6.2015 nro 343)
- jos hakemus hyväksytään eikä asia ole ollut riitainen eikä täydellisen päätöksen laatimiseen ole muuta erityistä syytä, päätökseen ei tarvitse sisältyä selostusta asiasta eikä perusteluja (OK 8 luku 10 § koskee lähinnä tilanteita, joissa asianosaiset yksimielisiä)
- jos asiassa on ollut useita eri vaatimuksia, riidattomista vaatimuksista voidaan antaa päätös kirjallisessa menettelyssä (esimerkiksi asuminen) ja siirtää riitaiset asiat istutokäsittelyyn

- usein kuitenkin menetellään niin, että kaikkien vaatimusten käsittely siirretään istuntoon, jos istunto pidetään lähiaikoina
- mahdollista on myös antaa riidattomista kysymyksistä väliaikais määräys

2. VALMISTELUISTUNTO

- lasta koskevan riitaisen hakemusasian käsittelyä jatketaan riita-asiain käsittelystä säädettyssä järjestyksessä
- siirtyminen riita-asian menettelyyn on pakollinen (OK 8 luku 4 §)

a) Kirjallisen yhteenvedon laatiminen

- kirjallisen valmistelun kuluessa laaditaan kirjallinen yhteenvedo
- sen laatiminen perustuu OK 5 luvun 24 §:ään, joka koskee myös riitaisia lapsiasioita
- pääsääntöisesti yhteenvedo on tehtävä jo ennen valmisteluistuntoa, jos sen katsotaan edistävän suullisen valmistelun toimittamista
- OK 5 luvun 24 §:n 4 momentin mukaan kirjallinen yhteenvedo on pakollinen, jos riitainen asia ratkaistaan asianosaisten suostumuksella kirjallisen menettelyn perusteella tai jos asia siirretään kirjallisesta valmistelusta suoraan pääkäsittelyyn
- OK 5 luvun 24 §:n 4 momentin mukaan yhteenvedo voidaan tehdä suullisesti, mikäli asian laatu tai laajuus huomioon ottaen kirjallista yhteenvedoa voidaan pitää tarpeettomana
 - yksinkertaisissa asioissa, joissa riidan kohde on hyvin rajattu, esimerkiksi kysymys on pelkästään huoltomuodosta, puheenvohtaja voi antaa yhteenvedon pelkästään suullisesti valmisteluistunnossa (tapauskohtainen harkinta)
- kirjallinen yhteenvedo on hyvä aktiivisen prosessijohdon väline, koska
 - hyvin usein hakemus ja lausuma sisältävät paljon seikkoja, joilla ei ole merkitystä asian ratkaisemisen kannalta

- vaatimuksen perusteena saattaa olla vain vanhemman kertomus tapahtumainkulusta ja erimielisyyksistä sen enempää analysoimatta, millä seikoilla asiassa on merkitystä eli tapahtumainkulkua, oikeustositseikkoja ja todistustositseikkoja ei ole eroteltu toisistaan
- oikeustositseikoilla tarkoitetaan lapsen edun arviointikriteereitä
- usein hakemukset ja lausumat ovat pitkiä käsittäen monia sivuja
- yleensä vanhemmilla on myös toissijaisia vaatimuksia sen varalta, että ensisijainen vaatimus ei menesty
- hyvällä yhteenvedolla voidaan selkiinnyttää prosessia ja karsia epäolennaiset asiat ja keskittyä asian ratkaisemisen kannalta olennaisiin seikkoihin
- avustaja käy yhteenvedon läpi päämiehensä kanssa
- hyvästä yhteenvedosta käyvät ilmi ydinkysymykset
- hyvä yhteenvedo voi edistää sovinnon syntymistä
- yhteenvedon sisältö
 - riidattomat taustatiedot
 - asianosaisten vaatimukset, myös toissijaiset vaatimukset
 - tiivistetysti vaatimusten oikeudellisesti relevantit perusteet
 - riidattomat seikat (taustatietojen lisäksi)
 - riitaiset seikat
 - todistelu teemoineen
- yhteenvedoon ei ole syytä kirjoittaa yksityiskohtaisia konkreettisia kuvauksia vanhempien välisistä riitaisuuksista
- kirjallisen yhteenvedon laatii tuomari
 - kirjallinen yhteenvedo on tuomarin käsitys kyseisestä asiasta
 - käräjäsihteeri voi skannata hakemuksen ja vastauksen, joiden pohjalta tuomari muokkaa yhteenvedon
 - yhteenvedon huolelliseen laatimiseen kannattaa panostaa, koska hyvästä yhteenvedosta on jatkossa paljon hyötyä
- yhteenvedon toimittaminen etukäteen asianosaisille
 - mahdollisuuksien mukaan yhteenvedo toimitetaan tavallisella sähköpostilla (jos lähetetään suojattuna sähköpostina, voi

aiheuttaa ongelmia avustajalle, koska avustaja ei voi välittää yhteenvedoa edelleen päämiehelleen)

- suositus, että yhteenvedo toimitetaan asianosaisille viikkoa ennen valmisteluistuntoa (katso Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas s. 29)
- jos yhteenvedo toimitetaan etukäteen, yhteenvedossa voidaan kehottaa vanhempaa hankkimaan sellaista selvitystä, joka on puuttunut tuossa vaiheessa
- esimerkiksi vanhempien taloudellisia oloja koskevat tiedot ovat usein vielä hakemuksessa/lausumassa puutteellisia
- yhteenvedoon voi kirjata näkyviin myös sellaisia kysymyksiä, joita on tarkoitus selvittää valmisteluistunnossa, jolloin vanhemmat voivat etukäteen valmistautua kysymyksiin
- yhteenvedo toimii pohjana valmisteluistunnon pöytäkirjaksi ja myöhemmin päätöksessä asian selostusosana
- mikäli asia on ollut ennen valmisteluistuntoa sovittelunetellyssä ja sieltä palautunut takaisin oikeudenkäyntiin ehkä pitkänkin ajan kuluttua, vaatimusten päivittäminen esimerkiksi sähköpostitse voi olla tarpeen ennen kirjallisen yhteenvedon laatimista

b) Valmisteluistunnon järjestäminen

- lapsiasiat ovat luonteeltaan kiireellisiä ja usein niissä pyydetään väliaikaisia määräyksiä, joten istunto on syytä järjestää mahdollisimman pian (ei kuitenkaan suositusaikaa, Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeessa asetettu tavoiteaika 2–4 viikkoa)
- käräjäsihteeri sopii avustajien kanssa istuntopäivän, varaa salin, laatii juttulistan ja tarkistaa, että tarvittavat laitteet ovat käytössä salissa
 - istuntopäivästä sovitaan avustajien kanssa sähköpostitse
 - jos vanhemmalla ei ole lakimiesavustajaa
 - > voidaan istuntopäivän ajankohta sopia asianomaisen henkilön kanssa, mikäli hänen yhteystietonsa ovat tiedossa
 - > muutoin asianomaiselle henkilölle lähetetään pelkästään kutsu istuntoon

- kärjäsihteeri tarkistaa myös, että nimetyt todisteet on toimitettu sekä laatii konseptin pöytäkirjaksi yhteenvedon pohjalta
- kärjäsihteeri laatii kutsut, jotka lähetetään sähköpostilla avustajille prosessiosoitteeseen taikka jos vanhemmalla ei ole avustajaa, vanhemman ilmoittamaan prosessiosoitteeseen tarvittaessa vastaanottotodistuksella tai puhelintiedoksiantona
 - kutsussa ilmoitetaan selkeästi, onko kysymyksessä vain valmisteluistunto (ja mahdollisesti väliaikaismääräyksen osalta pääkäsittely) vai myös pääkäsittely, jotta asianosaiset voivat valmistautua istuntoon oikealla tavalla
 - vaikka asianosaiset on kutsuttu vain valmisteluistuntoon, pääkäsittely voidaan yleensä pitää, jos henkilötodisteluna on vain vanhempien kuuleminen
 - hakemusasian kutsupohjia voidaan käyttää, mutta kutsupohjaan muutetaan/lisätään maininta siitä, että henkilö kutsutaan valmisteluistuntoon/pääkäsittelyyn
 - kutsuissa käytetään yleensä kutsupohjissa olevia uhkia läsnäolosta eli asianosainen kutsutaan joko henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana
 - jos kutsutaan nimenomaisesti henkilökohtaisesti, yleensä sakonuhkia ei kuitenkaan käytetä
- lapsiasioissa vanhempien henkilökohtainen läsnäolo on tärkeää
 - kyse on henkilökohtaisista asioista, joista paras tieto on vanhemmilla itsellään
 - vanhemmat ovat käytännössä aina paikalla
 - tuomarin on tärkeä nähdä ja kuulla vanhempia itseään, koska kuuleminen antaa tietoa vanhempien välisestä vuorovaikutuksesta ja lapsen edun arvioimisesta
 - sovintoneuvottelujen käyminen edellyttää henkilökohtaista läsnäoloa

c) Asianosaisen poissaolo valmisteluistunnosta

- poissaolosta johtuvat seuraamusuhat ilmenevät OK 8 luvun 7 §:stä eli hakijan poissaollessa asia jää silleen ja asiaan osallisen poissaollessa asia voidaan käsitellä ja ratkaista

- lähtökohtaisesti noudatetaan istunkutsussa asetettuja seuraamusuhkia
- lapsiasian luonteesta johtuen vanhemman poissaolon merkitys voidaan joutua arvioimaan tapauskohtaisesti
 - jos kuitenkin vanhemman avustaja on paikalla, mietitään, onko aihetta siirtää istunkäsittelyä, jotta myös vanhempi pääsee paikalle
 - jos vanhemmalla ei ole avustajaa, eikä syytä poissaololle ole ilmoitettu
 - > tulee arvioida, onko kysymys tarkoituksellisesta poissaolosta ja
 - > jos tästä on epävarmuutta yritetään ottaa yhteyttä asianosaan, jotta poissaolon syy selviäisi
 - > jos vanhempi haluaa osallistua oikeudenkäyntiin, istuntoa voidaan siirtää
- hakijavanhemmalta voitaneen edellyttää enemmän aktiivisuutta kuin toiselta osapuolelta
- jos hakijavanhempi on poissa, lähtökohtaisesti asia jää silleen
- on tärkeää että tuomarilla on riittävästi selvitystä lapsen edun arvioimiseksi

d) Valmisteluistunnon kulku

- valmisteluistunnon tarkoitus on riita-asioiden tavoin selvittää vanhempien vaatimukset perusteineen, kartoittaa alustavasti todistelua ja keskustella sovinnon mahdollisuudesta
 - istunnon alussa vanhemmille kerrotaan valmisteluistunnon tarkoitus ja sen kulku
 - sen jälkeen tuomari voi käydä läpi yhteenvedon pohjalta tärkeimpiä taustatietoja ja lähtökohtatilannetta
 - vaatimuksissa suuret linjat ovat tärkeitä
 - esimerkiksi yksityiskohtainen tapaamisoikeusvaatimuksen käsittely ei välttämättä ole tässä vaiheessa tarkoituksenmukaista, vaan se saattaa kärjistää tilannetta jopa entisestään
 - sen sijaan perusteiden ja väitteiden läpikäynti on tärkeää
 - lapsiasioissa sovinnon tavoittelu on korostetusti esillä jo valmisteluistunnon alussa
 - joustava tapauskohtainen käsittelytapa on suositeltavaa

- jo alkuvaiheessa ryhdytään keskustelemaan väliaikaisista määräyksistä ja niihin liittyvästä sovinnosta
- valmisteluistunnossa tulleet muutokset vanhempien vaatimuksiin ja niiden perusteisiin kirjataan pöytäkirjaan
- sen jälkeen keskustellaan riitakysymyksistä, jotka kirjataan pöytäkirjaan (riitakysymykset ovat pohjana mietittäessä sosiaalitoimessa selvitettäviä kysymyksiä)
- lopuksi käydään läpi mahdollinen todistelu ja todisteisiin liittyvät teemat
- tuomarin aktiivinen prosessinjohto lapsiasioissa on tärkeää
 - käsitteiden selventäminen vanhemmille on tärkeää
 - > esimerkiksi, mitä yhteishuolto/yksinhuolto tarkoittaa
 - vanhemmille annetaan tilaa puhua itse, koska asia on heille tärkeä ja he tietävät parhaiten itse lastensa tilanteen
 - > usein he rupeavat kertomaan yksityiskohtaisestikin konkreettisista tapahtumista
 - ilmapiiri on hyvä olla keskusteleva ja vapaamuotoinen
 - vanhemmille on tärkeää myös se, että he saavat kommentoida toisen kertomaa, vaikka kyse voi olla sellaisesta asiasta, joka ei välttämättä liity suoranaisesti käsiteltävään asiaan
 - toisaalta tuomarin velvollisuus on pitää juttu hallinnassaan eikä sallia epäasiallista käyttäytymistä tai puhetta
 - vanhemmuuteen ja lapseen liittyvät ja toisaalta päättyneeseen parisuhteeseen liittyvät asiat pidetään erillään toisistaan
 - muutoinkin pyritään karsimaan sellaisia väitteitä, joilla ei ole merkitystä asiassa
- sovintokeskustelujen käyminen lapsiasioissa on tärkeää (katso jäljempänä kohta A.8.)
- väliaikaista määräystä koskevat pyynnöt ja niiden käsittely (katso jäljempänä kohta A.7.b.)
- sosiaalitoimen selvityksen hankkiminen (katso jäljempänä kohta A.3.)

e) Valmisteluistunnon päättäminen

- jos vanhemmat sopivat asian valmisteluistunnossa, asia päättyy käräjäoikeuden antamaan vanhempien sopimuksen mukaiseen päätökseen
 - tässä tapauksessa ratkaisusiakirja laaditaan päätöksen muotoon eli ratkaisunimikkeenä on päätös
 - vaikka vanhemmat tekevät sopimuksen, sopimusta ei vahvisteta
 - sopimistilanteessakin asian ratkaiseminen edellyttää lapsen edun varmistamista ja siten asian tutkimista ainakin jossakin määrin
 - vanhemmat ovat voineet tehdä erillisen kirjallisen sopimuksen, joka liitetään päätöksen liitteeksi
 - päätöksessä todetaan, että käräjäoikeus on määrännyt lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta liitteenä olevan sopimuksen mukaisesti
 - päätöksen perusteluiksi riittää toteamus siitä, että vanhemmat ovat olleet yksimielisiä esimerkiksi lapsen asumisesta eikä ole syytä olettaa, että sopimus olisi vastoin lapsen etua
 - käytännössä on kuitenkin myös vahvistettu vanhempien sopimuksia (vrt. tuomioistuinsovitteissa vahvistettu sovinto)
 - jos sopimus koskee myös elatusapua, myös sitä koskeva ratkaisu sisällytetään pääasiassa annettavaan päätökseen
 - jos vanhemmat ovat sopineet elatusavusta, jonka määrä alittaa täysimääräisen elatustuen elatusvelvollisen puutteellisen elatuskyvyn johdosta, päätökseen tältä osin tulee kirjata elatusturvalauseke elatustuen saamiseksi (Elatustukilaki 6 § 3-kohta)
 - edellä mainitussa tilanteessa tuomarin tulee aina varmistua siitä, että elatusvelvollinen ei kykene puutteellisen elatuskyvyn johdosta suorittamaan elatusapua enempää
- jos sosiaalitoimen selvitystä ei hankita, mutta asia vaatii pääkäsittelyn, asia siirretään pääkäsittelyyn valmisteluistunnon päätyttyä
 - pääkäsittely voidaan tässä tapauksessa usein pitää välittömästi valmisteluistunnon jälkeen

- jos asiassa pyydetään sosiaalitoimen selvitys, asian jatkovalmistelu ja pääkäsittely pidetään sosiaalitoimen selvityksen valmistumisen jälkeen
 - on tärkeää, että jatkoistunnosta sovitaan hyvissä ajoin ennen selvityksen valmistumista eikä istunnosta sopimista ole aina-kaan lähtökohtaisesti syytä jättää selvityksen valmistumisajankohtaan
 - on erilaista käytäntöä sen suhteen, ilmoittaako sosiaalitoimi käräjäoikeudelle selvityksen valmistumisajankohdan vai määrääkö käräjäoikeus selvityspyynnössään määräjän selvityksen tekemiselle
 - suositus: istuntopäivä sovitaan noin kuukauden päähän sosiaalitoimen ilmoittamasta tai tuomioistuimen määräämästä selvityksen valmistumisajankohdasta
 - aikataulussa pysyminen kannattaa varmistaa sosiaalitoimesta noin kuukautta ennen ilmoitettua/määrättyä selvityksen valmistumisaikataulua

3. SOSIAALITOIMEN OLOSUHDESELVITYS

a) Milloin selvitys hankitaan

- LHL 16 §:n mukaan selvityksen hankkiminen riittäessä lapsiasiassa on pääsääntö, josta voidaan poiketa, jos on ilmeistä, ettei selvitys ole tarpeen asian ratkaisemisen kannalta
- selvityksen hankkiminen on aina tuomioistuimen harkinnassa
 - selvitystyö on tiedonhankintaa ja tiedon välittämistä tuomioistuimelle ratkaisutoimintaa varten
 - peruskysymys: onko selvityksen avulla saatavissa sellaista tietoa, joka on tarpeen lapsen edun selvittämiseksi ja jota tietoa ei ole muuten saatavissa
 - selvitys on vain osa, mutta tärkeä osa sitä oikeudenkäyntiaineistoa, jonka perusteella tuomioistuin tekee ratkaisunsa
 - kunkin selvityksen näyttöarvo ratkaistaan kussakin tapauksessa erikseen, mutta jos selvitys on tehty huolellisesti selvityksellä on arvoa tuomioistuimen päätöksenteon pohjana
 - nykyisessä oikeudenkäyntimenettelyssä on saatavilla paljon

tietoa, koska vanhemmat ovat henkilökohtaisesti läsnä istunnossa, jolloin tuomarilla on tilaisuus aktiivisesti kysellä sekä keskustella vanhempien kanssa ja näin selvittää asioita

- selvitys ei ole yleensä tarpeen, jos kyse on vain huoltomuodosta tai tapaamisoikeuden yksityiskohdista
- selvitys ei ole yleensä tarpeen, jos kysymys on tasavertaisista huoltajista eikä selvityksestä ole saatavissa lisäarvoa asian ratkaisemiseksi
- rajatapauksissa selvitystyöhön kuluvalle ajalla voi olla merkitystä harkittaessa, hankitaanko selvitys vai ei
 - pitkä selvitysaika voi aiheuttaa sen, ettei selvitystä hankita
 - riidan pitkittyminen on lapselle vahingollista ja oikeudenkäynnin pitkä kesto voi luoda status quon
 - lapsen etu on ratkaisevaa myös prosessitoimissa eli nopea ratkaisu vaikkakin ehkä vähän epätäydellisemmän aineiston pohjalta voi olla lapsen kannalta parempi kuin pitkään kestäneen oikeudenkäynnin ja ehkä täydellisemmän aineiston pohjalta

b) Selvityksen pyytämisaikakohta ja pyynnön sisältö

- selvitys pyydetään vasta suullisen valmisteluistunnon jälkeen
- tuomari tekee valmisteluistunnossa päätöksen selvityksen hankkimisesta keskusteltuaan ensin vanhempien ja avustajien kanssa selvityksen tarpeellisuudesta
- asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1 §:n 2 momentti: selvitystä pyytäessään tuomioistuimen on tarvittaessa mainittava ne seikat, jotka selvitystä tehtäessä on erityisesti otettava huomioon
- tuomioistuin ohjaa selvitystyötä laatimalla selvityspyynnön, johon kirjataan ne kysymykset, jotka halutaan selvitetävän sosiaalitoimessa
 - ohjaaminen helpottaa selvitystyötä, koska selvitystyö osataan kohdistaa asian ratkaisemisen kannalta tärkeisiin kysymyksiin ja tätä kautta voidaan myös jouduttaa selvityksen valmistumista

- tuomari voi vaikuttaa selvityksen laatuun laatimalla selvityspyynnön huolellisesti
 - selvityspyyntö tehdään valmisteluistunnossa
 - selvitettävistä asioista keskustellaan vanhempien ja heidän avustajiensa kanssa
 - selvityspyyntöön kirjataan yksilöidysti ne kysymykset, jotka halutaan sosiaalitoimessa selvittää (toinen mahdollinen vaihtoehto on, että kysymykset kirjataan valmisteluistunnon pöytäkirjaan ja selvityspyynnössä näiden kysymysten osalta vain viitataan pöytäkirjaan – suositeltavampi tapa on kuitenkin kirjata kysymykset suoraan selvityspyyntöön)
 - selvityspyyntöön pyritään aina kirjaamaan konkreettisia kysymyksiä
 - riittävää ei ole pyytää selvitystä vain yleisesti siitä, miten kyseisessä tapauksessa esimerkiksi lapsen asuminen tulisi järjestää
- tuomioistuimen tulisi selvittää jo valmisteluistunnossa perhettä koskevat perustiedot, kuten vanhempien työ, työpaikat ja työajat, perhesuhteet ja sosiaalinen verkosto, taloudellinen tilanne, asumisolosuhteet, lasten päiväkotia, koulu, harrastukset (fakapuoli eli perheen elämäntilanteen kartoittaminen)
 - edellä mainitut tiedot kirjataan valmisteluistunnon pöytäkirjaan tai selvityspyyntöön maininnoin, ettei niitä tarvitse uudelleen selvittää ellei niissä ole tapahtunut muutoksia eli tarkistetaan vain pitävätkö tiedot edelleen paikkansa (näin voidaan keventää selvityksen sisältöä)
 - tuomioistuin voi pyytää sosiaalitoimea hankkimaan myös lähikohtaisesti salassa pidettäviä tietoja esimerkiksi, jos on tarvetta saada tietoa vanhemman mielenterveysongelmista tai päihteiden käytöstä
 - selvityspyynnössä mainitaan ne tahot, joilta sosiaalitoimi voi hankkia kyseisiä tietoja
 - laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 20 ja 22 §: selvityksen tekijöillä on salassapitovelvollisuuden estämästä oikeus saada muilta viranomaisilta selvitystä varten salassa pidettävätkin tiedot, joilla saattaa olla vaikutusta asiaa harkittaessa

- sellaisia viranomaistahoja, joilta selvityksen tekijät pyytävät yleensä kaikissa tilanteissa lausuntoa ovat päiväkotia, koulu ja tapauksesta riippuen myös esimerkiksi poliisi
- selvityspyyntöön liitetään valmisteluistunnon pöytäkirja tai mikäli valmisteluistuntoa ei ole jostain poikkeuksellisesta syystä pidetty, tuomarin laatima yhteenvedo sekä mahdolliset väliaikaismääräykset
 - valmisteluistunnossa keskustellaan, mitkä kirjalliset todisteet liitetään selvityspyyntöön
 - jos kaikkia kirjallisia todisteita ei laiteta mukaan, sosiaalitoimelle ilmoitetaan, että tässä vaiheessa ei vielä toimiteta tiettyjä asiakirjoja
 - Oulun käräjäoikeudessa on sovittu selvityksen tekijöiden kanssa, että selvityspyyntöön liitetään myös vanhempien hakemukset ja lausumat
 - sosiaalitoimeen lähtevässä selvityspyynnössä tulee olla asianomaisen tuomarin ja hänen käräjäsihteerinsä nimi ja yhteystiedot
 - selvityspyynnön allekirjoittaa tuomari
 - selvityspyyntö lähetetään asianosaisille tiedoksi
 - tavoitteena on, että selvitys valmistuu 3–4 kuukaudessa toimeksiannosta
 - eri paikkakunnilla on erilainen käytäntö sen suhteen, asettaako tuomioistuin selvitykselle määräajan vai ei
 - esimerkiksi Lapin käräjäoikeudessa asetetaan 3–4 kuukauden määräaika, Kemi-Tornion käräjäoikeudessa 2–3 kuukauden määräaika ja Kainuun käräjäoikeudessa 4–5 kuukautta, Ylivieska-Raahen käräjäoikeudessa tuomari saattaa kysyä etukäteen sosiaalitoimelta selvityksen valmistumisaikaa
 - jos määräaika on asetettu, sosiaalitoimi pyytää tarpeen vaatiessa lisäaikaa
 - Oulun käräjäoikeudessa ei ole selvityspyynnössä asetettu määräpäivää selvityksen toimittamiselle, koska määräaikoja ei usein voida noudattaa
 - Oulun käräjäoikeudessa on sovittu sosiaalitoimen kanssa siitä, että sosiaalitoimi ilmoittaa käräjäoikeudelle kahden viikon kuluessa selvityspyynnön tekemisestä karkean arvion käsitte-

lyajasta ja heti kun asia on sosiaalitoimessa jaettu, sosiaalitoimi ilmoittaa käräjäoikeudelle työparin/vastuuhenkilön ja heidän yhteystietonsa sekä käsittelyajan eli milloin selvitys valmistuu

- jos käsittelyaikaan tulee muutoksia, muutoksista ilmoitetaan käräjäoikeudelle
- sosiaalitoimi ilmoittaa kaikissa tapauksissa tuomioistuimelle selvitystä tekevät sosiaalityöntekijät ja heidän yhteystietonsa
- käräjäoikeus ilmoittaa selvityksen tekijät ja selvityksen aikataulun vanhempien avustajille sähköpostilla
- tapaukset, joissa vanhemmat asuvat eri kunnissa
 - LHA 1 §:n mukaan selvityspyyntö toimitetaan lapsen asuinpaikan sosiaalitoimeen
 - selvityspyyntö lähetetään jo tässä vaiheessa tiedoksi myös toisen kunnan sosiaalitoimelle ilmoituksin, että asiakirjat on lähetetty lapsen kotipaikkakunnan sosiaalitoimeen
 - selvityspyyntöä kehoitetaan lapsen kotipaikkakunnan sosiaalitoimea laatimaan selvitys yhteistyössä toisen kunnan sosiaalitoimen kanssa ja tässä tarkoituksessa ottamaan yhteyttä kunnan sosiaalitoimeen
 - vanhempien yhteistapaamisten järjestämisessä voidaan käyttää mahdollisuuksien mukaan videoyhteyksiä, mistä voidaan mainita selvityspyyntöä
 - selvitystyön tulee perustua todelliseen yhteistyöhön
 - > yhteistä asiakirjaa ei kuitenkaan tarvitse antaa
 - > yhteistyön kautta saadaan selvitystä selvityspyyntöä esitettyihin kysymyksiin
 - > voi olla sellaisia kysymyksiä, jotka on tarkoitettu vain toisen kunnan sosiaalitoimen selvitettäväksi, esimerkiksi vanhempien asuinolosuhteet
 - > ”minimiyhteistyö”: selvityksen tekijöillä on selvitystyötä koskeva yhteinen strategia pitäen sisällään sellaisen rytmitehtyn aikataulun, että molempien kuntien selvityksen tekijät voivat yhdessä tehdä selvitystyötä ja myös saada tiedon selvityksestä asioista toisen kunnan selvityksen tekijöiltä, jotta selvityksen tekijät voivat yhdessä miettiä mahdollista yhteistä kannanottoa

- Oulun käräjäoikeudessa on ollut käytäntönä, että vanhemmille annetaan valmisteluistunnon päättyessä sosiaalitoimen selvitystyön sisällöstä laatima kirjallinen kuvaus, jossa on myös selvityksen tekijöiden yhteystietoja
 - sosiaalitoimesta on tullut sellaista palautetta, että vanhemmat tulevat tapaamisiin tietämättä, mistä selvitystyössä on kysymys ja mitä siellä tulee tapahtumaan
 - myös muilla paikkakunnilla pyritään laatimaan vastaavanlainen kirjallinen kuvaus
- joskus vanhemmat saattavat pyytää olosuhdeselvityksen laitoja selvittämään joitakin sellaisia uusia asioita, joita tuomari ei ole pyytänyt selvittämään tai selvitystyön aikana muutoin on tullut ilmi sellaisia tärkeitä asioita, jotka eivät ole tulleet esille valmisteluistunnossa
 - lähtökohta on, että selvityksen tekijä voi selvittää myös uusia asioita ilman, että selvityspyyntöä tarvitsee täydentää (LHA 1 § 4 momentti)
 - epäselvissä tilanteissa selvityksen tekijä voi ottaa yhteyttä kyseiseen tuomariin

c) Selvityksen sisältö

- selvityksestä tulee käydä ilmi, miten selvitys on syntynyt (millä tavoin on työskennelty ja ketkä ovat sen tehneet tai muulla tavalla siihen osallistuneet, vanhempien ja lasten tapaamiskerrat)
 - ilmoitetaan, mitä asiakirjoja selvityksen yhteydessä on ollut käytettävissä ja mitä asiakirjoja sosiaalitoimi on hankkinut
- erotetaan väliotsikoilla vanhempien lausumat, ulkopuolisista lähteistä saadut tiedot (lähde ilmoitetaan), selvityksen tekijöiden omat käsitykset ja johtopäätökset sekä mahdollinen suositus asian ratkaisemiseksi
 - perheen historiaa ja vanhempien näkemyksiä ei ole tarpeen ainakaan laajasti selostaa, koska vanhempia kuullaan pääkäsittelyssä
 - toisaalta selvityksessä voi olla tarpeen mainita sellaisia keskeisiä historiatietoja, joita vanhemmat ovat erityisesti tuoneet esille ja jotka ovat vaikuttaneet selvityksen tekijöiden käsityk-

siin ja johtopäätöksiin (ei kuitenkaan vanhempien kertomusten muodossa, vaan historiatietoina)

- mikäli lasta on kuultu selvitystyön yhteydessä, selvitykseen kirjataan mahdollisimman autenttinen tieto, havainnot lapsen käyttäytymisestä kuulemisen yhteydessä sekä perusteltu arvio lapsen mielipiteen merkityksestä ja sen aitoudesta
 - edellä mainittu tieto on tärkeä tuomioistuimelle, koska tuomari ei näe lasta oikeudessa
- selvityksen yhteenveto- ja johtopäätösosio on tärkeä
 - selkeä kannanotto esitettyihin kysymyksiin
 - mikäli tuomioistuin on selvityspyynnössään pyytänyt kannanottoa lopputulokseen, siihen on syytä ottaa kantaa, mikäli kannanotto ylipäänsä on mahdollista
 - jos selvästi nousee esille tiettyä vaihtoehtoa puoltavia tai vastaan puhuvia seikkoja, ne on hyvä tuoda esille
 - kannanotot ja suositukset perustellaan
 - eri ratkaisuvaihtoehtoja punnitaan tasapuolisesti
 - mikäli kannanottoa ei pystytä antamaan, tämäkin perustellaan
- selvitystyön aikana voi tulla esille seikkoja, jotka vaativat laajempaa selvittelyä
 - selvitykseen kirjataan myös tällaiset muut selvitystyössä esille tulleet asian ratkaisemisen kannalta merkitykselliset seikat

d) Ns. pikaselvitykset

- pikaselvitys hankitaan useimmiten jo ennen sitä valmistelutuntoa, jossa väliaikais määräystä käsitellään
- pikaselvitys hankitaan usein sellaisissa tapauksissa, joissa on esitetty lapsen turvallisuuteen liittyviä väitteitä
 - pikaselvityksen käyttöala on aika suppea
- pikaselvityspyynnössä yksilöidään ne tiedot, joita halutaan
 - tuomioistuin voi pyytää sosiaalitoimea tarkistamaan joko omasta tietokannastaan tai muilta viranomaisilta, löytyykö esitetyille väitteille tukea

- > näitä viranomaisia ovat esimerkiksi poliisi, A-klinikka, nimetty lääkäri tai hoitolaitos
- > pikaselvitys on yleensä vain asiakirjojen hankintaa

- pikaselvitystyön aikana ei ainakaan pääsääntöisesti kuulla vanhempia tai lasta
- tiedot tulee saada lyhyessä ajassa, yleensä muutamassa viikossa
- pikaselvityksen hankkiminen edellyttää, että tuomari ottaa yhteyttä sosiaalitoimeen ja keskustelee mahdollisuudesta pikaselvityksen laatimiseen, jolloin samalla voidaan sopia pikaselvityksen laatimisaikataulusta
- pikaselvityksen hankkimisesta tulee kuulla molempia vanhempia

e) Eräitä muita kysymyksiä

- selvityksen tekijää voidaan kuulla oikeudessa
- suositeltavaa on, että vain vaikeasti riitaisissa ja epäselvissä tilanteissa selvityksen tekijä kutsutaan oikeuteen
- selvityksen tekijä on todistajan asemassa, ei asiantuntijana, selvitys ei ole asiantuntijanlausunto, vaan olosuhdeselvitys
- tuomioistuin kutsuu selvityksen tekijän todistamaan, koska selvityksen tekijän näkökulmasta tämä helpottaa hänen jatkotyöskentelyään
- kuulemisen aikana selvityksen tekijä voi tukeutua muistinsa tueksi selvitykseen
- katso salassapitovelvollisuudesta ja asiakirjojen julkisuudesta jäljempänä kohta A.9.
- vanhemmat saattavat jo siinä vaiheessa, kun selvityksen hankkimisesta keskustellaan valmistelutunnossa, tuoda esille käsityksensä jonkun sosiaalityöntekijän esteellisyydestä tai puolueellisuudesta toimia selvityksen tekijänä
 - selvityspyyntöön kirjataan maininta asiasta ja ohjaus siitä, että sosiaalitoimi ottaa asian huomioon esteellisyytilanteen välttämiseksi

- kunta voi hankkia selvitykset ostopalveluna sosiaalitoimen ulkopuoliselta taholta
 - kunnalla on kuitenkin vastuu siitä, että selvityksen tekijöillä on asianmukainen pätevyys ja muutoinkin riittävät edellytykset selvityksen tekemiselle
- joskus vanhemmat tekevät sopimuksen lapsen asioista selvitystyön aikana
 - tuomari peruuttaa selvityspyynnön sähköpostiviestillä selvityksen tekijöille
- käräjäoikeudella tulee olla olosuhdeselvityksiä laativien sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot ja vastaavasti myös sosiaalitoimella tulee olla käräjäoikeuden lapsiasioita käsittelevien tuomareiden ja heidän sihteereidensä yhteystiedot

4. ASIAN JATKOKÄSITTELY

a) Käräjäoikeuden toimenpiteet selvityksen valmistumisen jälkeen

- kun selvitys on tullut käräjäoikeuteen, se toimitetaan asianosaisille/avustajille
- samalla kehotetaan tiettyyn määräpäivään mennessä asianosaisia päivittämään vaatimukset ja ilmoittamaan voimassaoleva todistelu
- jos istuntopäivästä ei ole vielä jostakin poikkeuksellisesta syystä sovittu, ryhdytään sopimaan istuntopäivä
- kun asianosaisilta tulee lausuma vaatimuksista ja todistelusta, mahdolliset muutokset tehdään aikaisempaan pöytäkirjaan, jota käytetään pöytäkirjapohjana istutokäsittelyssä
- mikäli vaatimuksiin, riitakysymyksiin tai todisteluun tulee isoja muutoksia, harkinnan mukaan yhteenveto voidaan laatia ja toimittaa osapuolille etukäteen
 - yleensä merkittäviä muutoksia ei tule, jolloin varsinaisen yhteenvedon laatiminen ja sen etukäteinen toimittaminen asianosaisille on tarpeetonta

- istuntoon kutumisessa toimitaan samalla tavalla kuin ensimmäiseen valmisteluistuntoon kutsuttaessa
 - asianosaiset kutsutaan valmisteluistuntoon ja sen jälkeen pidettävään pääkäsittelyyn
 - kutsupohjat ja poissaolon uhat kuten valmisteluistuntoon kutsuttaessa
- asianosaisten kanssa sovitaan, kutsuuko vanhempi itse vai kutsuuko tuomioistuim todistajat
 - yleensä vanhemmat kutsuvat itse todistajansa
 - jos kutumistavasta sovitaan jo aiemmassa valmisteluistunnossa, kutumistavasta tehdään merkintä valmisteluistunnon pöytäkirjaan
 - tuomioistuimen huolehtimien todistajien kutsujen tiedoksianto tapahtuu OK 11 luvun mukaisesti, todistajat voidaan kutsua myös puhelimitse
- sosiaalityöntekijöiden kuuleminen todistajana
 - istuntopäivästä sovitaan sosiaalityöntekijöiden kanssa puhelimitse tai sähköpostitse
 - kutsut sosiaalityöntekijöille lähetetään sähköpostitse vastaanottotodistuksella tai pelkkä sähköpostin vastaanotto kuittaussakin riittää
 - käräjäsihteerin on hyvä ilmoittaa todistamaan kutsutulle sosiaalityöntekijälle, että kuulemisaika on arvio ja ettei tarkkaa kellonaikaa voida sanoa etukäteen
 - sosiaalityöntekijöiden kutsuihin ei liene välttämätöntä laittaa sakonuhkaa
- muut todistajat kutsutaan postitse vastaanottotodistuksella ja kutsuihin laitetaan sakonuhka (500 euroa) poissaolon varalta
- pääkäsittely aikataulutetaan
 - kun avustajat tuntevat jutun parhaiten itse, lähtökohtaisesti avustajien tulisi keskenään sopia todistajien kuulemisaikataulu ja ilmoittaa se käräjäoikeudelle
 - näin on hyvä menetellä myös niissä tilanteissa, joissa todistajien kutuminen on käräjäoikeuden tehtävänä
 - istunnon aikataulutuksessa on hyvä jättää riittävästi aikaa

mahdollisille sovintokeskusteluille ja vanhempien itsensä kuulemiselle

b) Jatkovalmistelu ja pääkäsittely

- ennen varsinaiseen pääkäsittelyyn siirtymistä kartoitetaan vielä kerran sovintomahdollisuudet
 - esimerkiksi sosiaalitoimen selvityksestä on saattanut tulla esille jotain sellaista, joka auttaa sovintoneuvottelujen käymistä vielä kertaalleen
- mikäli asiassa on annettu väliaikainen määräys esimerkiksi lapsen tapaamisista, istunnon alussa on hyvä keskustella vanhempien kanssa siitä, miten tapaamiset ovat väliajalla sujuneet, samoin aivan lyhyesti lasten kuulumiset (vapaamuotoinen keskustelu)
- pääkäsittelyyn siirrytään välittömästi jatkovalmistelun päätyttyä
- pääkäsittelyssä asia käsitellään yleensä yhden tuomarin kokoonpanossa
 - täysilukuinen eli kolmen tuomarin kokoonpano on lain mukaan mahdollinen (OK 2 luku 3 § ja 5 §)
- preklusio ei koske lapsioikeudellisia asioita eli pääkäsittelyssä voidaan vedota uuteen seikkaan ja esittää uusia todisteita
 - jos näin tapahtuu, toiselle vanhemmalle tulee antaa mahdollisuus vastata uusiin väitteisiin ja esittää uutta vastatodistelua (voi aiheuttaa asian käsittelyn siirtämisen uuteen ajankohtaan)
- jos jatkovalmistelun päätyttyä siirrytään suoraan pääkäsittelyyn, erillistä alkukeskustelua ei käydä, vaan siirrytään heti todistelun vastaanottamiseen
- kirjallinen todistelu otetaan pääsääntöisesti vastaan ennen henkilötodistelua

- mikäli asiassa on hankittu sosiaalitoimen selvitys, selvitys liitteineen käydään läpi yleensä ennen vanhempien omia kirjallisia todisteita
 - selvityksestä on syytä ottaa esille ne kohdat, jotka asianomaisen mielestä ovat tärkeitä
 - tarkastelussa on hyvä keskittyä erityisesti selvityksen tekijöiden havaintoihin esimerkiksi lapsen kuulemistilanteissa tai niissä tilanteissa, joissa selvityksen tekijät ovat tehneet havainnot lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksesta sekä selvityksen tekijöiden johtopäätöksiin
 - selvitykseen kirjattujen vanhempien kertomusten läpikäynti on useimmiten turhaa, koska vanhempia kuullaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä
 - sosiaalitoimen selvitys tulee kokonaisuudessaan oikeudenkäyntiaineistoksi
 - mikäli asianosaiset eivät itse nosta selvityksestä esille sellaisia asioita, joita tuomari kuitenkin pitää tärkeinä, tuomarin on syytä nostaa nämä asiat keskusteluun
- muiden kirjallisten todisteiden läpikäynti
 - nostetaan esille ne kohdat, joihin asianomainen osapuoli haluaa vedota
- lääkärin antama kirjallinen lausunto tai todistus on pätevä ilman henkilökohtaista kuulemistä, mikäli lausunnossa tai todistuksessa on maininta ”minkä kunniani ja omatuntoni kautta vakuutan”
 - lapsiasioissa kysymyksen tulevat lähinnä psykiatrin tai muun lääkärin antamat lausunnot ja todistukset
 - terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 23 §:n mukaan tuomioistuim voi kuitenkin erityisistä syistä määrätä, että lausunnon tai todistuksen antanut lääkäriä kuullaan todistajana
- toisessa asemassa ovat psykologin antamat lausunnot ja todistukset
 - laissa ei ole lääkäriä vastaavaa säännöstä
 - jos psykologi on laatinut lausunnon asiantuntijan ominaisuudessa joko tuomioistuimen tai asianosaisen pyynnöstä, psy-

kologia on OK 17 luvun 50 §:n ja 17 luvun 55 §:n nojalla kuultava suullisesti tuomioistuimessa, jos asianosainen sitä vaatii eikä hänen kuulemisensa ole ilmeisesti merkityksetöntä taikka jos tuomioistuin pitää kuulemistarpeellisenä

- jos psykologi on antanut lausunnon muussa ominaisuudessa, esimerkiksi lapsen tai vanhemman terapeuttina, häntä tulee kuulla suullisesti oikeudessa
- Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeen työryhmäraportteja III – kirjassa ”Todistelun johtamisen ongelmat (seuranta)” on esitetty suositukseksi (s. 54), että asiantuntijatodistelussa pyritään siihen, että tuomioistuin nimeää asiantuntijan (OK 17 luku 44 §) sen sijaan, että asianosaiset nimeävät asiantuntevia todistajia (OK 17 luku 55 §)
- lapsiasioissa on tavallista jättää monenlaisia kirjallisia asiakirjoja todisteiksi esimerkiksi päiväkodin johtajan taikka koulun rehtorin tai opettajan kirjoittamat lausunnot
 - nämä ovat usein sosiaalitoimen selvityksen liitteinä, jolloin ne ovat osa kyseistä selvitystä
 - tässä tilanteessa asianomaisen lausunnon kirjoittanutta henkilöä ei tarvitse kuulla todistajana
 - jos vanhemmat itse esittävät sanotun kaltaisia lausuntoja, lausunnon kirjoittanutta henkilöä tulee kuulla todistajana
- kirjallisten todisteiden jälkeen kuullaan vanhempia
 - vanhempia on syytä lähtökohtaisesti aina kuulla
- todistajat kuullaan vanhempien kuulemisen jälkeen
- riippuen siitä, miten todistajat on kutsuttu, selvityksen tekijää on kuitenkin yleensä hyvä kuulla ennen muita henkilötodistajia
 - selvityksen tekijää kuullaan todistajana, ei OK 17 luvun 44 §:n tarkoittamana asiantuntijana eikä OK 17 luvun 55 §:n tarkoittamana asiantuntevana todistajana (vrt. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeen työryhmäraportteja III, ”Todistelun johtamisen ongelmat (seuranta)”, s. 54, selvityksen tekijöitä kuullaan asiantuntevina todistajina)

- muut todistajat ovat usein vanhempien sukulaisia, ystäviä, työtovereita
 - nämä todistajat kuullaan viimeisenä
 - puhdasta mielipidetodistelua ei yleensä sallita, esimerkiksi jos on tarkoitus kertoa pelkästään vanhempien luonteesta taikka esittää arvioita tai käsityksiä siitä kumpi vanhemmista on parempi lähivanhemmaksi
- jos samaa todistelua on esitetty jo aiemmin väliaikaista määräystä käsiteltäessä, ei riitä, että siihen vedotaan pääkäsittelyssä, vaan todistelu esitetään uudelleen
- todistelusta muutoin katso Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas, (s. 51–55) soveltuvin osin
- loppulausunnot katso Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas (s. 55–56)

5. LAPSEN KUULEMINEN OIKEUDESSA

- lapsen kuuleminen häntä koskevassa asiassa on hänen perus- ja ihmisoikeutensa (Suomen perustuslaki 6 §:n 3 momentti ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus 12 artikla)
 - LHL 11 §:n mukaan lapsen omat toivomukset ja mielipide on selvitettävä, sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista, jos vanhemmat eivät ole asiasta yksimieliset, jos lapsi on muun henkilön kuin huoltajansa hoidettavana taikka jos tätä muutoin on pidettävä lapsen edun kannalta aiheellisena
 - lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitysaste sekä siten, että tästä ei aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa välisille suhteille
- lain lähtökohta on, että ensisijaisesti sosiaalitoimi kuulee lasta selvitystyön yhteydessä
 - oikeudessa kuuleminen on poikkeuksellinen menettely

- lapsen kuulemista oikeudessa on käsitelty Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeen työryhmäraportteja IX -kirjassa ”Menettelystä kuultaessa lasta oikeudenkäynnissä” ja raportissa esitetyt huoltoasiatyöryhmän suositukset (s. 33) ovat edelleenkin ajankohtaisia:
 - kuultavan lapsen tulisi yleensä olla vähintään 11–12-vuotias
 - lapsen kuulemiseen tuomioistuimessa tulee suhtautua pidättyvästi – kuulemiseen päädyttyäessä ratkaisu on perusteltava
 - kuuleminen tulee valmistella huolellisesti
 - kuulemismenettelystä tulee neuvotella asianosaisten kanssa ja pyrkiä saamaan aikaan yhteisymmärrys menettelytavoista
 - lasta kuullaan vapaamuotoisesti ja muualla kuin istuntosalissa
 - vanhemmille selostetaan kuulemisessa esiin tulleet seikat, jos vanhemmat eivät ole olleet läsnä lasta kuultaessa
 - lasta ei tulisi asettaa todistamaan vanhemmistaan
 - lasta kuullaan asumisesta ja tapaamisoikeudesta
- katso tarkemmin lapsen kuulemisesta Anna-Kaisa Aaltonen: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa s. 257–274

a) Kuulemisen edellytykset

- LHL 15 §:n 2 momentin perusteella lasta on mahdollista kuulla henkilökohtaisesti oikeudessa, jos
 - lapsi suostuu kuulemiseen
 - on ilmeistä, ettei kuuleminen aiheuta lapselle haittaa ja
 - kuuleminen on painavista syistä välttämätöntä asian ratkaisemisen kannalta
- tieto lapsen suostumuksesta saadaan yleensä vanhemmilta
 - jos vanhemmat ovat yksimielisiä siitä, että lapsi on halukas tulemaan oikeuteen, tämä yleensä riittää selvitykseksi suostumuksesta
- kuulemisen haitallisuuden arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja
 - lapsen ikä: kuullaan lähinnä varttuneita lapsia, ei ainakaan alle kouluikäisiä

- riidan laajuus ja riidan kohde
 - > yksittäiset kysymykset, jotka eivät vaadi selvityksen laatimista ja lapsen kuuleminen oikeudessa nopeuttaa käsittelyä
- jos selvitys tarvitaan, kuuleminen yleensä selvitystyön yhteydessä
- vanhempien välisen konfliktin taso
 - > vanhempien välinen syvä erimielisyys, joka on heijastunut lapseen esimerkiksi terapian tarpeena, yleensä viittaa siihen, ettei lasta tule kuulla oikeudessa
 - > olennaista on se, miten konflikti on vaikuttanut lapseen ja onko heidät saatu pidettyä konfliktin ulkopuolella
- tapauskohtainen harkinta on keskeistä
- vanhempien suhtautuminen lapsen kuulemiseen
 - > lapsella tulee olla vanhempien lupa kertoa vapaasti toiveistaan
 - > yleensä lasta ei tule kuulla oikeudessa, jos toinen vanhemmista vastustaa kuulemistä
 - > jos vanhemmat asettavat lapsen mielipiteelle suuren painoarvon, tulee harkita tarkoin, ettei lapsi joudu painostuksen kohteeksi
 - > manipulointiepäily tai voimakas lojaliteettiristiriita on myös riski
- painavat syyt
 - puutteellisuudet selvityksessä, esimerkiksi lasta ei ole kuultu lainkaan ja tältä osin selvitystä on tarpeen täydentää
 - pitkän ajan kuluminen lapsen kuulemisesta sosiaalitoimessa
 - olosuhteiden muuttuminen selvityksen jälkeen
 - vanhempien yksimielinen pyyntö
 - mahdollisuus välttää lapselle haitallinen oikeudenkäynnin pitkittyminen
 - tarve saada omakohtainen kuva lapsen suhtautumisesta
- kuulemisesta tehdään päätös, joka perustellaan (LHA 3 § 1)
 - erillinen päätös tai mikäli valmisteluistunnossa asiasta keskustellaan ja asia ratkaistaan, ratkaisu voitaneen kirjata myös pöytäkirjaan

b) Kuulemisen toteuttaminen

- kuuleminen on lapsen tilaisuus kertoa omista toiveistaan ja ajatuksistaan
- lapsi ei ole prosessuaalisesti todistajan asemassa eikä häntä kuulla näytön hankkimiseksi

Etukäteisjärjestelyt

- kuuleminen toteutetaan yleensä pääkäsittelyn ulkopuolella, valmisteluhuoneessa, sovitteluhuoneessa tai tuomarin työhuoneessa
- vanhempien kanssa keskustellaan, miten kuuleminen toteutetaan
- sovitaan kuulemisen aika lapsen etu huomioon ottaen, sovitaan kuka tuo lapsen paikalle ja miten
- lähtökohtana on, että vanhemmat tai avustajat eivät ole paikalla kuulemisen aikana
- toisaalta voi olla sellaisia tilanteita, joissa avustajat ovat kuulemisen aikana paikalla – tapauskohtainen harkinta
- myöskään kärjäsihteerin läsnäolo ei yleensä ole tarpeellista
- lapsille on hyvä välittää tieto siitä, että vanhemmat hyväksyvät kuulemisen ja sallivat lapsen vapaasti kertoa omista tuntemuksistaan ja ajatuksistaan
- vanhemmille varataan etukäteen tilaisuus ilmoittaa, mitä he haluavat kysyttävän, joskaan tuomarilla ei ole nimenomaista velvollisuutta kysyä näitä asioita, mikäli tuomarin mielestä kysymykset eivät ole lapsen edun mukaisia
- edellä mainittu tiedustelu voidaan toteuttaa valmisteluistunnossa tai esimerkiksi siten, että aihepiirit ilmoitetaan sähköpostilla tai lausumassa erikseen niin, että kumpikin vanhempi tietää toisen ehdottamat aiheet

Kuulemistilanne

- avaus: esittäytyminen ja ”tutustelu”, pelisääntöjen läpikäyminen, tuomari kertoo lapselle, mistä oikeudenkäynnissä on kyse ja miksi lasta kuullaan

- onnistumisen kannalta on tärkeää, että lapsi tuntee olonsa turvalliseksi
- keskustelun ei tulisi kestää liian pitkään (30–45 minuuttia), keskustelulle varattu aika on hyvä ilmoittaa lapselle
- kuuleminen toteutetaan yhdellä kertaa
- keskustelun sisältöön vaikuttavat muun muassa lapsen ikä, olosuhteet ja riidan kohde
- kuitenkin keskustellaan aina lapsen konkreettisesta elämäntilanteesta kuten perheenjäsenistä, lapsen kodista, koulunkäynnistä, kavereista, harrastuksista
- jos lapsi haluaa, voidaan puhua myös vanhempien erosta
- jos lapsi ahdistuu, siirrytään toiseen aiheeseen tai keskustelu lopetetaan
- myös lapsella on tilaisuus esittää kysymyksiä
- lapsen kertomat asiat kannattaa varmentaa toistamalla niiden ajatus omin sanoin, jolloin lapsi kuulee, miten tuomari on ymmärtänyt viestin

Kuulemisen dokumentointi

- muistiinpanojen (tuomari tai sihteerin) tekeminen ja muistion laatiminen niistä
- nauhoitus on mahdollinen, mutta se voi olla omiaan jäykistämään tilannetta
- nauhoitukseen liittyy myös riski siitä, että nauhoitetta käytetään lapsen edun vastaisesti
- äänite on osa oikeudenkäyntiaineistoa
- muistiinpanot kirjoitetaan puhtaaksi ja niistä tehdään oma kuulemispöytäkirja
- kuulemispöytäkirja toimitetaan osapuolille

c) Lapsen toiveiden ja mielipiteen kertominen vanhemmille

- vanhemmille kerrotaan, mitä lapsi on kuulemisessa sanonut
- kuulemisen sisältö kerrotaan siten, että se ei vahingoita lapsen ja hänen vanhempiensa välistä suhdetta tai saata lasta muuten vaikeaan tilanteeseen vanhempiinsa nähden
- lapsen suojelemiseksi jyrkän kielteisiä mielipiteitä ei ole hyvä ilmoittaa sanasta sanaan, vaan kertomusta pehmentäen

- kaikki asian ratkaisun kannalta olennaiset seikat ilmoitetaan avoimesti
- kertominen voidaan toteuttaa vapaamuotoisesti heti kuulemisen jälkeen tai sen jälkeen pidettävässä erillisessä istunnossa valmisteluvaiheessa
- vanhemmille varataan tilaisuus kommentoida lapsen lausumia

6. PÖYTÄKIRJA

- valmisteluistunnon pöytäkirjan pohjaksi otetaan tuomarin tekemä kirjallinen yhteenveto
- jatkun valmistelun/pääkäsittelyn pöytäkirjan pohjaksi otetaan edellisen valmisteluistunnon pöytäkirja, jota täydennetään ja korjataan istunnossa
- pöytäkirjan laatii ja allekirjoittaa käräjäsihteeri
- jos pöytäkirjaan sisältyy oikeudenkäyntimenettelyä koskevia päätöksiä, tuomari allekirjoittaa pöytäkirjan (ei koske todistajanpalkkiota koskevia päätöksiä)
- pöytäkirjan sisällöstä ja siihen kirjattavista asioista katso Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas (s. 56–58)
- jokaisesta valmisteluistunnosta tehdään oma pöytäkirjansa
- pääkäsittelyn pöytäkirja sisällytetään jatkovalmisteluistunnon pöytäkirjaan
- käräjäsihteeri merkitsee Tuomakseen ajankäytön toisaalta valmisteluistunnon osalta ja toisaalta pääkäsittelyn osalta
- valmisteluistunnon pöytäkirja toimitetaan asianosaisille sähköpostitse istunnon jälkeen ennen jatkettua valmistelua ja pääkäsittelyä
- muutoin pöytäkirja toimitetaan vain asianosaisen pyynnöstä

7. PÄÄTÖS

a) Yleistä

- päätös voidaan joko julistaa heti pääkäsittelyn jälkeen tai antaa myöhemmin kansliassa
 - OK 8 luku 11 § 1: päätös saadaan antaa kansliassa myös is-

tunnossa käsitellyssä laajassa tai vaikeassa asiassa, jos päätöstä ei tuomioistuimen jäsenten neuvottelun tai päätöksen laatimisen vuoksi voida julistaa heti käsittelyn päätyttyä

- OK 8 luku 11 § 2: kansliassa päätös on annettava viimeistään neljäntenätoista päivänä kansliassa tai istunnossa toimitetun käsittelyn päättymisestä
- mikäli päätös annetaan myöhemmin kansliassa, päätöksen antamispäivä ilmoitetaan saapuvilla oleville asianosaisille istunnon päätyttyä
- jos asianosainen ei ole paikalla käsitellyssä, päätöksen antamispäivä ilmoitetaan kirjallisesti asianosaisille hyvissä ajoin ennen päätöksen antopäivää
 - > lapsiasioissa on tavanomaisempaa antaa päätös myöhemmin kansliassa kuin julistaa heti
 - > päätöksen antaminen myöhemmin rauhoittaa vanhempien tilannetta ja päätös on helpompi ottaa vastaan myöhemmin kuin heti istunnon jälkeen riitatilanteen ollessa päällä
- ratkaisunimike lapsiasioissa on päätös
 - jos kysymys on myös elatusavusta, ratkaisu elatusavun osalta sisällytetään kyseiseen pääasiassa annettavaan päätökseen
 - tilanteessa, jossa ratkaisu annetaan elatusavun osalta vasta sen jälkeen, kun päätös muilta osin, esimerkiksi asumisen ja tapamisoikeuden osalta on annettu, ratkaisunimike on tässäkin tilanteessa elatusavun osalta päätös
 - siinäkin tapauksessa että vanhemmat sopivat asian, kysymyksessä on päätös eikä sovinnon vahvistaminen (katso jäljempänä kohta A.8. Sovinnon edistäminen oikeudenkäynnissä)
- OK 8 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan päätös laaditaan erikseen asiakirjaksi, jossa on oltava
 - tuomioistuimen nimi ja päätöksen antamispäivä ja -paikka
 - asiaan osallisten nimet
 - selostus asiasta
 - perustelut
 - sovelletut lainkohdat
 - päätöslauselma eli lopputulos

- päätöksen sisältö/rakenne – katso Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas (s. 60–62 soveltuvin osin sekä laatutyöryhmien 2/2008 ja II/2014 raportit)
- jos päätöstä ei julisteta heti, käräjäsihteeri lähettää päätöksen avustajille ratkaisun antopäivänä sähköpostilla tai jos asianosaisella ei ole avustajaa, asianosaiselle itselleen tämän ilmoittamaan osoitteeseen
 - kun päätös lähetetään päätöksen antamispäivänä, tietoa ei ole vielä päätöksen lainvoimaisuudesta
 - on kahdenlaista käytäntöä allekirjoittaako puheenjohtaja päätöksen jo tässä vaiheessa vai vasta tyytymättömyyden ilmoitusajan päätyttyä
- päätös lähetetään myös selvityksen tekijöille
- tyytymättömyyden ilmoitusajan jälkeen käräjäsihteeri toimittaa jäljennöksen päätöksestä asianosaisille (toimituskirja) ja tekee tästä merkinnän Tuomakseen
- jos päätöksessä on kysymys myös elatusavusta, jonka osalta on elatusurvalauseke, on tärkeää, että toimituskirja on mahdollisimman pian asianosaisten käytettävissä, jotta vanhempi voi hakea Kelalta elatustukea
- käräjäsihteeri huolehtii oikeudenkäyntimaksujen perimisestä

b) Väliaikaiset määräykset

- LHL 17 §:n mukaan tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta
- huollosta annetaan väliaikainen määräys vain, jos siihen on erityistä syytä
 - esimerkiksi vanhemmilla on erimielisyyttä jostakin huoltoon liittyvästä asiasta, joka vaatii nopeaa päätöksentekoa
 - tällaisessa tilanteessa yleensä riittää, että toiselle vanhemmalle annetaan oikeus yksin päättää vain erimielisyyttä aiheuttavasta asiasta

- oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden mukaan myös elatusavusta voidaan antaa väliaikainen määräys, koska lapsi ei voi jäädä oikeudenkäynnin ajaksi vaille elatusta (ks. myös AL 31 § 2: avioeroa tai yhteiselämän lopettamista koskevassa asiassa voidaan antaa elatusavusta myös väliaikaismääräys)
 - käytännössä on annettu myös määräaikaista elatusapupäätöksiä oikeudenkäynnin ajaksi (muutoksenhakukelpoinen ratkaisu)
- väliaikainen määräys edellyttää pääasian vireillä oloa (poikkeus LHL 21 §, joka koskee tapauksia, joissa Suomen tuomioistuimella ei ole toimivaltaa pääasiassa)
- väliaikaiseen määräykseen ei ole muutoksenhakuoikeutta
- muutosta ei saa hakea myöskään silloin, kun väliaikaista määräystä koskeva pyyntö on hylätty
- väliaikainen määräys on suoraan täytäntöönpanokelpoinen
- väliaikainen määräys on yleensä voimassa siihen asti kunnes asiassa on annettu lopullinen ratkaisu (katso kuitenkin jäljempänä kokeilumääräykset)
- väliaikainen määräys voidaan myös peruuttaa tai määräystä voidaan muuttaa missä oikeudenkäynnin vaiheessa tahansa
- väliaikainen määräys raukeaa automaattisesti, kun annetaan lopullinen päätös, minkä vuoksi väliaikaisen määräyksen raukeamisesta ei ole tarpeen erikseen lausua
- ns. kokeilumääräykset eli väliaikaisen määräyksen antaminen määräaikaista
 - kokeilumääräykset tulevat kysymykseen lähinnä tapaamisoikeusasioissa
 - jos kokeilumääräys annetaan, sovitaan jatkokäsittelyn ajankohta
 - uusi istunto sovitaan yleensä muutaman kuukauden päähän
 - kokeilumääräyksellä voidaan parhaimmassa tapauksessa välttää selvityksen hankkiminen
 - ei liene estettä kokeilumääräykselle, vaikka selvitys hankitaan

- väliaikainen määräys on tarkoitettu lapsen aseman ja edun suojaamiseksi oikeudenkäynnin aikana
 - on lähinnä turvaamistoimenpide, jonka avulla pyritään rauhoittamaan lapselle vahingollinen tai kärjistynyt tilanne ja estämään vanhempien omankädenoikeus
 - lain esitöiden mukaan väliaikaisen määräyksen ei tulisi aiheuttaa tarpeettomia muutoksia vallitsevissa oikeudellisissa ja tosiasiallisissa olosuhteissa
 - tuomioistuimen harkinnassa on se, onko asiassa tarpeen antaa väliaikaista määräystä
- väliaikaisen määräyksen tyypillinen käyttöala
 - lapsen fyysinen tai psyykinen turvallisuus on vaarassa
 - omavaltaiset lapsen ”kaappaamiset” vanhemmalta toiselle
 - tarve väliaikaiselle määräykselle on usein suurempi sellaisissa tilanteissa, joissa ei ole voimassaolevaa sopimusta tai tuomioistuimen päätöstä kuin sellaisissa tilanteissa, joissa on kysymys sopimuksen tai päätöksen muuttamisesta
 - kynnys väliaikaiselle määräykselle voi olla erilainen myös riippuen siitä, onko kysymys lapsen asumisesta vai tapaamisoikeudesta
 - tyypillisiä tilanteita väliaikaiselle määräykselle ovat myös tapaukset, joissa tapaamiset ovat jostain syystä keskeytyneinä ja tapaamiset saadaan käyntiin väliaikaisella määräyksellä
 - väliaikainen määräys saattaa helposti määritellä lopullisen ratkaisun esimerkiksi asumisesta, joskin toisaalta myös tosiasiallinen asuminen on omiaan vakiinnuttamaan lapsen asumisen toiselle vanhemmalle
- pyynnöt väliaikaisista määräyksistä ovat lisääntyneet
 - melkein jokaisessa hakemuksessa on väliaikaista määräystä koskeva pyyntö
 - ainakin yksi syy siihen on se, että oikeudenkäynti lapsiasioissa kestää pitkään
 - väliaikaista määräystä koskevat pyynnöt liittyvät käytännössä lähes aina tilanteisiin, joissa hankitaan olosuhdeselvitys
- tietojen hankkiminen sosiaalitoimesta väliaikaista määräystä varten, katso edellä ns. pikaselvityksestä kohta A.3.d.

- jos väliaikaista määräystä koskeva pyyntö esitetään, vastapuolelle varataan tilaisuus tulla kuulluksi
 - poikkeustilanne: ei kuulemista, jos lasta ollaan esimerkiksi viemässä pois maasta
 - jos hakemukseen sisältyy väliaikaista määräystä koskeva pyyntö, vastausaika on yleensä lyhyempi kuin normaalissa tapauksessa
- riitainen väliaikaista määräystä koskeva pyyntö pääsääntöisesti edellyttää istutokäsittelyä
 - yleensä väliaikaista määräystä koskeva pyyntö käsitellään ensimmäisessä valmisteluistunnossa ja on siis osa jutun suullista valmistelua
 - väliaikaista määräystä koskeva pyyntö tulee perustella eikä riittää, että viitataan vain pääasian perusteluihin
 - tuomarin tulee panostaa siihen, että vanhemmat sopivat väliaikaismääräyksen sisällöstä
 - mikäli vanhemmat eivät löydä sovinnollista ratkaisua lapsen oikeudenkäynnin aikaisiin järjestelyihin, väliaikaista määräystä koskevan pyynnön osalta järjestetään erikseen pääkäsittely
 - tässä pääkäsittelyssä otetaan vastaan todistelua
 - todistelu tulee kohdistua vain väliaikaisen määräyksen kannalta välttämättömään lapsen oikeudenkäynnin aikaisen tilanteen selvittämiseen ja järjestämiseen
 - kysymys ei tässä vaiheessa ole vielä siitä, kumpi vanhemmista on sopivampi lapsen lähihuoltajaksi
 - usein väliaikaista määräystä koskevan pyynnön osalta halutaan esittää laajaa ja itse asiassa samaa todistelua kuin itse pääasiassa on tarkoitus esittää, jolloin todistelu otetaan vastaan ainakin osin kahteen kertaan
 - todistelun rajaamisessa tuomioistuimella on aktiivinen rooli
 - vanhempien henkilökohtainen kuuleminen on aina välttämättömyyksiä väliaikaista määräystä koskevassa pääkäsittelyssä
- väliaikaisessa määräyksessä päätöksen perustelut koskevat vain lapsen sen hetkisen tilanteen järjestämistä eikä siinä tule ottaa kantaa siihen, miten asia lopullisesti ratkaistaan

- väliaikainen määräys lähetetään tiedoksi olosuhdeselvitystyötä tekeville sosiaalityöntekijöille
 - jos väliaikainen määräys on annettu ennen selvityksen pyytämistä, se postitetaan selvityspyynnön mukana

c) Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot

- valvonnan muodot: tuettu tapaaminen, valvottu tapaaminen ja valvottu vaihto
- tuetuissa tapaamisissa valvoja on käytettävissä tapaamisen ajan
- valvotuissa tapaamisissa valvoja on tapaamisen ajan näkö- ja kuuloyhteydessä lapseen ja vanhempaan
- valvotuissa vaihdoissa valvonnan tarve koskee lapsen tuomis- ja hakemistilanteita, jolloin valvoja huolehtii, että lapsi siirtyy sopimuksen tai päätöksen mukaisesti vanhemmalta toiselle
- Ensi- ja turvakotien liitto ry:n jäsenyhdistykset tarjoavat tapaamispaikkapalveluita
 - liiton jäsenyhdistysten ylläpitämät tapaamispaikat löytyvät liiton nettisivuilta www.ensijaturvakotienliitto.fi
 - lisäksi tarjolla on muiden yhdistysten ja järjestöjen tapaamispaikkatoimintaa
- menettelytavat perustuvat siihen, mitä käräjäoikeuden ja tapaamispaikkojen kesken on kullakin paikkakunnalla sovittu
 - käräjäoikeus ei voi päättää valvonnasta vapaasti, vaan sen tulee selvittää tapaamispaikan valvonnalle asettamat ehdot
 - eri paikkakunnilla on ollut erilaista käytäntöä sen suhteen tarvitaanko tuettuihin tapaamisiin, valvottuihin tapaamisiin ja valvottuihin vaihtoihin maksusitoumus ja millä edellytyksillä sen saa
- suositus: tuettuja/valvottuja tapaamisia tai valvottuja vaihtoja esittävän asianosaisen avustaja ottaa yhteyttä tapaamispaikkaan etukäteen jo ennen istuntoa
 - avustaja voi ohjeistaa myös oman päämiehensä olemaan suoraan yhteydessä tapaamispaikkaan
 - muussa tapauksessa päätökseen kirjattuja tapaamisia ei välttämättä kyetä toteuttamaan

- tapaamispaikalla toteutettavaa tapaamista koskevaan käräjäoikeuden päätökseen kirjataan
 - onko kysymyksessä tuettu tapaaminen, valvottu tapaaminen vai valvottu vaihto
 - peruste tuetuille/valvotuille tapaamisille eli mitä tuetaan/valvotaan, tuen tarve (esim. päihdeongelma, mielenterveysongelma)
 - perusteesta riippuvat valvojan tehtävät ja se millä tavalla asiat tulee käydä läpi ennen tapaamisten aloittamista
 - tapaamispäivät ja tapaamisten kellonajat kirjataan vain siinä tapauksessa, että ne on etukäteen tapaamispaikalta varmistettu
 - jos edellä mainittuja asioita ei ole etukäteen varmistettu tapaamispaikalta, päätökseen kirjataan vain tapaamisten tiheys, esimerkiksi kaksi kertaa kuukaudessa
 - ennen tapaamisten alkamista vanhempien tulee olla yhteydessä tapaamispaikkaan tapaamisiin liittyvien yksityiskohtien ja käytännön järjestelyjen sopimiseksi
 - tapaamisia ei tulisi sitoa vain yhteen tapaamispaikkaan, vaan päätöksessä todetaan esimerkiksi, että ”tapaamiset järjestetään Oulun Ensi- ja turvakodin tapaamispaikalla tai muussa vastaavan palvelutuottajan järjestämässä paikassa”
 - jos lapsi ja vanhempi saavat ulkoilla itsenäisesti tapaamispaikan ulkopuolella, tämäkin on hyvä kirjata päätökseen
- kun tapaamispaikalla järjestettävistä tapaamisista keskustellaan istunnossa, vanhemmille ilmoitetaan, että tapaamispaikalla tapaamiset voivat kestää rajoitetun tuntimäärän kerrallaan, tuetut tapaamiset yleensä 3–4 tuntia ja valvotut tapaamiset 2–3 tuntia kerrallaan
- vanhemmille korostetaan myös, että heidän tulee olla aktiivisesti yhteydessä tapaamispaikkaan
- vanhemmille tulee kertoa, että tapaamispaikka tarvitsee aikaa tapaamisten ja vaihtojen järjestämiselle, esimerkiksi Oulun ensi- ja turvakodin tapaamispaikka varaa noin kahden viikon järjestelyajan
- tapaamispaikan ohjaajat laativat tapaamisista raportin

- raportti annetaan vain vanhemmalle hänen pyynnöstään
- raporttia ei toimiteta avustajille
- myös tuomioistuimien voi pyytää vanhempien suostumuksella raportin tapaamispaikasta
- olosuhdeselvitystyön yhteydessä sosiaalitoimi voi pyytää raporttia, jolloin se liitetään selvitykseen
- jos tapaamispaikan ohjaaja nimetään todistamaan, hänet kutsutaan tuomioistuimen toimesta

d) Oikeudenkäyntikulut

- oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuteen lasten huoltoriidoissa sovelletaan OK 21 luvun 2 §:ää, jonka mukaan asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, asianosaiset vastaavat itse oikeudenkäyntikuluistaan, jollei ole erityistä syytä velvoittaa asianosaista korvaamaan osaksi tai kokonaan vastapuolen oikeudenkäyntikuluja
- ”erityinen syy” ks. KKO 2014:96 ja KKO 2005:41 (muutoksenhakutilanteessa)
- oikeudenkäyntikuluvaatimuksia esitetään useimmiten tilanteissa, joissa vanhemmalla on oikeusturvavakuutus
- oikeuskäytännössä asianosaiset vastaavat lähes aina omista oikeudenkäyntikuluistaan
- puhtaissa elatusapuasioissa oikeudenkäyntikulujen korvaamiseen sovelletaan elatusvelvollisen osalta OK 21 luvun 1 §:ää ja lapsen osalta OK 21 luvun 2 §:ää (ks. KKO 2003:104 ja 2003:105)
- lapsen edustajan korvausvelvollisuus määräytyy OK 21 luvun 6 §:n mukaan, KKO 1999:122
- tilanteet, joissa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä käsitellään myös elatusapuasiasia
- lähtökohta on, että oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuteen sovelletaan kaikilta osin OK 21 luvun 2 §:ää eli tässä tilanteessa myös elatusavun osalta asianosaiset vastaavat pääsääntöisesti itse oikeudenkäyntikuluistaan

- poikkeus: jos oikeudenkäyntikulut aiheutuvat suurelta osin elatusapuvaatimuksen käsittelystä, voidaan elatusavun osalta soveltaa OK 21 luvun 1 §:ää eli elatusmaksuvelvollinen voi joutua korvaamaan vastapuolelle oikeudenkäyntikulut elatusapuasian osalta
- (ks. Anna-Kaisa Aaltonen: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa s. 309 ja Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, s. 36)

e) VTJ-ilmoitukset (avioero- ja huoltoilmoitukset)

- väestötietojärjestelmään tallennetaan:
 - avioero
 - huolto (yksinhuolto, yhteishuolto, huolto tehtävänjakomääräyksiin)
 - tietojensaantioikeus
 - asuminen
- huoltajien tehtävistä ja vanhemman oikeudesta saada lasta koskevia tietoja tallennetaan päätöksistä niitä koskevat tekstit siten kuin ne on päätökseen kirjattu
- edellä mainitut huoltoilmoitukset voidaan tehdä heti eli ei tarvitse odottaa ratkaisun lainvoimaisuutta
- kun kysymys on väliaikaisesta määräyksestä taikka muusta määräaikaisesta sopimuksesta tai päätöksestä, myös silloin ilmoitus tehdään, mutta kaikkia ilmoituksia ei välttämättä voi tehdä koneellisesti, vaan ilmoitus täytyy lähettää erikseen esimerkiksi sähköpostitse
- käräjäsihteeri tekee VTJ-ilmoitukset, mutta vastuu ilmoitusten tekemisestä on kuitenkin tuomarilla

8. SOVINNON EDISTÄMINEN HUOLTORIITAOIKEUDENKÄYNNISSÄ

- laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta lähtee siitä, että asia ratkaistaan vanhempien sopimalla tavalla (LHL 10 §)

- lapsiasioissa tuomioistuimen tulee huolehtia lapsen edun toteutumisesta
- lähtökohta on, että lapsen etu toteutuu parhaiten silloin kun vanhemmat pääsevät lasta koskevassa asiassa sovintoon
- OK 5 luku 19 §: valmistelussa on selvitettävä, onko edellytyksiä sovinnolle (koskee myös indispositiivisia asioita, mikäli sitä asian laadun perusteella voidaan pitää sopivana, HE 15/1990 s. 64)
- OK 5 luku 26 §: asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomioistuimen on pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan asian
- laissa ei ole säännöksiä menettelytavoista sovinnon edistämiseksi
- pääsääntöisesti sovintokeskustelut aloitetaan valmisteluistunnossa
 - jos kirjallisen valmistelun perusteella näyttää siltä, että erimielisyys esimerkiksi tapaamisoikeudesta on pieni, tuomari voi ottaa esimerkiksi puhelimitse yhteyttä avustajiin ja kehottaa osapuolia käymään sovintoneuvotteluita keskenään jo ennen valmisteluistuntoa
 - sovinnollinen ratkaisu otetaan puheeksi useimmiten/viimeistään siinä vaiheessa, kun istunnossa on keskusteltu vanhempien vaatimuksista ja niiden perusteista, jolloin vanhemmillä on tieto siitä, mistä asioista he ovat erimielisiä
 - jutusta riippuen voi olla myös sellaisia tilanteita, joissa sovinnollisesta ratkaisusta on hyvä ruveta keskustelemaan jo valmisteluistunnon alkuvaiheessa esimerkiksi sen jälkeen, kun puheenjohtaja on lyhyesti yhteenvedon pohjalta tuonut esille, mistä asiassa on kysymys (katso edellä valmisteluistunnon kulku A.2.d)
- vanhemmilta tiedustellaan halukkuutta sovintokeskusteluihin ja sitä ovatko he mahdollisesti jo aiemmin käyneet jossakin sovintokeskusteluita
- tuomari tuo esille sovinnolliseen ratkaisuun liittyviä etuja ja hyviä asioita, kuten esimerkiksi
 - asian ratkaisu tulee vaikuttamaan suuresti perheen elämään
 - yhdessä löydetty sovinto auttaa vanhempia sitoutumaan ratkaisuun, mikä vähentää uusintariitoja

- riitely ja pitkä oikeudenkäynti ovat aina riski lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle
- lapsi selviytyy erosta parhaiten silloin, kun vanhemmat sopivat lapsen asioista
- asianosaisilta tiedustellaan, millä tavalla he haluavat käydä sovintokeskusteluita eli haluavatko he neuvotella joko keskenään tai tuomarin johdolla
 - erilliskeskusteluita eli sellaisia keskusteluita, joita tuomari käy toisen osapuolen kanssa ilman että myös toinen osapuoli on paikalla, ei pääsääntöisesti käydä oikeudenkäyntimenettelyssä
- sovintoneuvottelujen onnistumiselle on tärkeää, että ilmapiiri on rauhallinen ja keskustelevalle ja että vanhemmat saavat itse osallistua aktiivisesti keskusteluihin
- vanhempien avustajilla on tärkeä rooli sovinnon saavuttamisessa
 - ilman avustajien tukea ja kannustusta sovintoon pääseminen on yleensä vaikeaa
 - avustajien tulisi jo ennen istuntoa informoida päämiestänsä siitä, että istunnossa puhutaan myös sovinnollisesta ratkaisusta ja näin valmistella myös päämies sovintokeskusteluihin
- sovinnon edistämisen ja tuomioistuinsovittelun väliset erot
 - lapsiasioissa menettelyt ovat tavoitteiltaan ja menettelytavoiltaan lähempänä toisiaan kuin muissa riita-asioissa
 - jos vanhemmilta on kysytty suostumusta tuomioistuinsovitte- luun jo kirjallisen valmistelun vaiheessa ja suostumusta ei ole annettu, valmisteluistunnossa ei yleensä ole enää syytä ottaa keskusteltavaksi sovittelun mahdollisuutta (etenkin, jos sovittelun mahdollisuus on jo selvitetty avustajien välityksellä)
- vanhemmat voivat tehdä sovinnon myös vain joistakin kysymyksistä muiden kysymysten jäädessä riitaisiksi, esimerkiksi vanhemmat sopivat asumisesta ja tapaamisoikeudesta, mutta huoltomuoto jää riitaiseksi
 - on tärkeää saada vanhemmat sopimaan väliaikaisen määräyksen sisällöstä

- vanhemmille on hyvä korostaa, että sovinto väliaikaisen määräyksen sisällöstä rauhoittaa tilannetta ja helpottaa sosiaalitoimen selvitystyötä
- jos vanhemmat sopivat asian ja sopimus on lapsen edun mukainen, käräjäoikeus antaa vanhempien sopimuksen mukaisen päätöksen
- sovinnon edistämistä koskevaa aihetta on käsitelty Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeiden työryhmäraportteja X -kirjassa olevassa laatutyöryhmän II/2008 raportissa ”Sovittelukäytännöt tuomioistuimissa soviteltaessa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §:n nojalla”
- edellä mainittu raportti koskee varsinaisesti vain riita-asioita
- toisaalta työryhmän suositukset pääosin soveltuvat myös lapsiasioihin (laatuhankeiden raportti X, s. 87):
 - sovinnon mahdollisuus tulee pääsääntöisesti selvittää ennen riita-asian vireillepanoa käräjäoikeudessa
 - asianosaiset neuvottelevat sovinnosta käräjäoikeudessa vireillä olevassa asiassa myös ennen valmisteluistuntoa
 - tuomari toimittaa laatimansa yhteenvedon asianosaisille ennen valmisteluistuntoa
 - tuomari ottaa valmisteluistunnossa esille sovintoratkaisun mahdollisuuden sopivaksi katsomanaan ajankohtana
 - tuomari selostaa asianosaisille sovintoratkaisun edut ja haitat
 - tuomari sopii käytettävistä sovintotekniikoista asianosaisten kanssa
 - tuomari voi tehdä sovintoehdotuksen asianosaisten suostumuksella
 - asianosaisia ei saa painostaa sovintoon
 - tuomari huolehtii siitä, että sovinnon sisältö kirjataan selkeästi ja riittävän yksityiskohtaisesti
- kuitenkin varsinaisen sovintoehdotuksen tekeminen ei yleensä tule kysymykseen lapsiasioissa (lukuun ottamatta elatusapuasiaa)
 - tuomari voi kuitenkin tuoda keskusteltavaksi erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja, jolloin vanhemmat voivat pohtia erilaisten ratkaisuvaihtojen toimivuutta ja merkitystä käytännössä

- hyvään asianosaisvalmisteluun kuuluu sovinnon edellytysten selvittäminen jo ennen suullisen käsittelyn vaihetta

9. JULKISUUS

a) Yleistä

- laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (YTJulkL)
- laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (JulkL)
- laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (säätää sosiaalitoimen salassapitovelvollisuutta SHAL)
- katso myös Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeiden työryhmäraportteja XI laatutyöryhmän 3/2009 raportti Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus sekä Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas (s. 70–72)
- julkisuusratkaisu voidaan kirjata suullisessa käsittelyssä pöytäkirjaan ja kirjallisessa menettelyssä tehdään erillinen päätös
- julkisuusratkaisut perustellaan
- ratkaisun julkisuus -ratkaisu kirjataan asianomaiseen ratkaisiasiakirjaan
- tietyt asiakirjat ovat suoraan lain nojalla salassa pidettäviä
- salassapitomääräys annetaan vain siltä osin kuin käsillä ei ole salassapito suoraan lain nojalla
- salassapitomääräys annetaan yleensä vain pyynnöstä
- salassapidon laajuus yksilöidään salassapitomääräyksessä, esimerkiksi mainitaan salassa pidettävät asiakirjat
- tarvittaessa tiedustellaan prosessin johdon keinoin asianosaisten kanta julkisuuteen
- ratkaisun lopputulos on aina julkinen, esimerkiksi tapaamisoi-keuden sisältö

b) Oikeudenkäynnin perustiedot (ns. diaarijulkisuus)

- YTJulkL 2 luvun 4 §:n mukaan oikeudenkäynnin perustieto-ja ovat tiedot asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta, asian

yksilöidystä laadusta, asian käsittelyn vaiheista sekä suullisen käsittelyn ajankohdasta ja käsittelypaikasta samoin kuin asianosaisen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot

- pääsääntö on, että edellä mainitut tiedot tulevat julkisiksi heti
- maistraatin myöntämät turvakiellot
 - henkilön osoite- tai kotikuntatietoja ei saa antaa kenellekään muulle kuin lainkohdassa tarkoitettulle viranomaiselle (laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 36 §)
 - jos henkilöllä on turvakielto, hänen osoitettaan, kotipaikkaansa tai muita yhteystietoja ei merkitä edes diaaritietoihin
- lapsiasioissa asianosainen saattaa pyytää, että hänen yhteystietonsa pidetään salassa
 - tällaista pyyntöä pyritään noudattamaan
 - tästä tehdään merkintä Tuomaksen huomautuskenttään ja poistetaan asianosaisen osoitetiedot käräjäoikeudesta lähtevistä asiakirjoista

c) Oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapito

- YTJulkL 1 luvun 3 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan asiakirjalla tarkoitetaan tuomioistuimelle oikeudenkäyntiä varten tai tuomioistuimessa oikeudenkäyntiä varten laadittua asiakirjaa (hakemukset, vastaukset, lausumat, tuomioistuimen pöytäkirjat, yhteenvedot)
- oikeudenkäyntiasiakirjat voivat olla salaisia suoraan lain nojalla (YTJulkL 9 §) tai tuomioistuimen määräyksellä (YTJulkL 10 §)
- suoraan lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja ovat yleensä sellaiset asiakirjat, jotka sisältävät arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista (9 §)
- salassapito vain siltä osin kuin edellä mainittu asiakirja sisältää salassa pidettävää tietoa

- lapsiasioissa suoraan lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja ovat erityisesti
 - lääkärintodistukset ja -lausunnot, psykologin lausunnot sekä mielenterveys-, päihde- ja kuntoutuspalveluiden käyttämiin liittyvät todistukset
 - sosiaalihuollon palveluita koskevat lausunnot (lukuunottamatta taloudellisia tukitoimia koskevat asiakirjat), esimerkiksi lastensuojelun asiakkuudesta kertovat asiakirjat
 - olosuhdeselvitykset
 - täytäntöönpanosovittelijan kertomukset
 - perheneuvonnan lausunnot
 - salaisia henkilökohtaisia yhteystietoja sisältävät asiakirjat
- lapsiasioissa salassapitomääräyksellä salassa pidettäviä asiakirjoja voivat olla esimerkiksi
 - taloudellisia etuuksia kuvaavat asiakirjat (toimeentulotuki, asumistuki)
 - elatussopimukset

d) Erityiskysymyksiä

- olosuhdeselvityksen tekijöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada muilta viranomaisilta, julkisoikeudellisilta yhteisöiltä, koulutuksen järjestäjältä, sosiaalipalvelun tuottajalta, terveyden- ja sairaudenhoitotoimintaa harjoittavalta yhteisöltä sekä terveydenhuollon ammattihenkilöltä ja muilta sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:ssä mainituilta tahoilta kaikki selvitystä varten tarvitsemansa salassa pidettävätkin tiedot, joilla saattaa olla vaikutusta asiaa harkittaessa (SHAL 20 § ja 22 §)
 - esimerkiksi vanhempien terveydentilasta, mielenterveydestä, päihteiden käytöstä, lastensuojelutoimenpiteistä taikka poliisilta vanhempien rikostaustasta, kotihälytyksistä ja pidätyksistä
- tietojensaantioikeus koskee myös yksityisiä tahoja
- selvityksen tekijä saa asiakkaan suostumuksesta riippumatta kirjata selvitykseen salassa pidettäviä tietoja, joiden luovuttaminen on välttämätöntä lapsen edun vuoksi (SHAL 18 § 1 ja LHL 16 § 3)

- jos selvityksen tekijä kutsutaan todistajaksi, hänellä on oikeus kertoa salassa pidettäviä tietoja, mikäli ne ovat lapsen edun kannalta välttämättömiä eli asian ratkaisemisen kannalta merkityksellisiä tietoja
- ensisijainen vastuu sen arvioinnista, mikä tieto on lapsen edun kannalta välttämätöntä antaa tuomioistuimelle, on selvityksen tekijällä itsellään
- kun selvitystä käydään läpi istunnossa tai selvityksen tekijää kuullaan todistajana, tuomioistuimen tulee kiinnittää huomiota siihen, sisältääkö selvitysasiakirja tai todistajankertomus ilman asianosaisen suostumusta tuomioistuimelle annettavia salassa pidettäviä tietoja
- mikäli läpikäytävään selvitykseen tai todistajankertomukseen sisältyy salassa pidettäviä tietoja, asia käsitellään siltä osin suljetuin ovin eli yleisön läsnä olematta
- lääkärit ja psykologit ovat vaitiolovelvollisia huoltoriita-oikeudenkäynnissä, ellei salassa pidettäviä tietoja ole kirjattu selvitykseen
 - lääkärit ja psykologit eivät saa oikeudenkäynnissä ilman asianosaisen suostumusta ilmaista salassa pidettäviä tietoja
 - jos asianosainen ei ole antanut suostumusta, tuomioistuin voi viime kädessä saada tiedon pyytämällä sosiaalitoimea täydentämään selvitystä hankkimalla tarvittavat tiedot
 - jos todistajalla on vaitiolovelvollisuus, tuomari kysyy asianosaiselta lupaa todistajan kertoa vapaasti myös salassa pidettävistä asioista
 - jos asianosainen ei anna lupaa, tuomari joutuu ratkaisemaan salassapidon rajat (harvinaista, ettei lupaa anneta)

B. LAPSEN HUOLTOA JA TAPAAMISOIKEUTTA KOSKEVAN PÄÄTÖKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

1. YLEISTÄ

- lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annettua lakia sovelletaan pantaessa täytäntöön (HTTpL 1 §):
 - tuomioistuimen päätös ja väliaikainen määräys lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä asumisesta
 - tuomioistuimen päätös lapsen luovuttamisesta huoltajalleen
 - sosiaalihuollon viranomaisen vahvistama sopimus lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta
 - lapsen luovuttaminen lailliselle huoltajalleen tai tapaamisoikeuden täytäntöönpano, jos lapsi on jonkun muun hoidossa kuin sen, jolla huoltajana, tapaamisoikeuden nojalla tai muulla laillisella perusteella on oikeus pitää lasta luonaan, vaikka sitä vastaan, jonka hoidossa lapsi on, ei ole tuomioistuimen päätöstä tai sosiaalihuollon viranomaisen vahvistamaa sopimusta
- tuomioistuimen päätöksen tai sosiaalihuollon viranomaisen vahvistaman sopimuksen täytäntöönpanoa voidaan vaatia silloin, kun päätöstä tai vahvistettua sopimusta ei noudateta
- täytäntöönpanolla on tarkoitus toteuttaa se asiointi, joka kyseisessä päätöksessä tai sopimuksessa on vahvistettu lapsen edun mukaiseksi
- täytäntöönpanon kohteena olevaa päätöstä tai sopimusta ei tutkita täytäntöönpanon yhteydessä enää aineellisesti uudelleen
- täytäntöönpanoasiat ovat kuitenkin luonteeltaan indispositiivisia eli tuomioistuimen tulee viran puolesta ottaa huomioon lapsen etu
- täytäntöönpanomääräyksen antaminen edellyttää, että täytäntöönpanoa voidaan pitää lapsen edun mukaisena
- täytäntöönpanoasiat on käsiteltävä kiireellisenä kaikissa oikeusasteissa (HTTpL 10 § 2)

- täytäntöönpanoa koskevan asian käsittelyyn sovelletaan mitä hakemusiasta säädetään ellei täytäntöönpanolaissa ole toisin säädetty
- käsikirjan tässä osiossa tarkastellaan lähinnä vain täytäntöönpanoasioihin ja niiden käsittelyyn liittyviä erityispiirteitä ja käytänteitä
- muilta osin viitataan käsikirjan osioon A. Oikeudenkäynti lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa

2. KIRJALLINEN VALMISTELU

a) Asian vireillepano

- täytäntöönpanoasia tulee vireille kirjallisella hakemuksella
- hakijana on yleensä joko lapsen palauttamista vaativa lähivanhempi tai tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa vaativa tapaava vanhempi
- OK 10 luvun 14 §:n mukaan täytäntöönpanoasia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsella tai hakijan vastapuolella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka taikka jonka tuomiopiirissä jompikumpi oleskelee (ehdoton oikeuspaikka)
- mikäli asia on pantu vireille väärässä forumissa, asia voidaan OK 10 luvun 21 §:n 2 momentin ja 22 §:n nojalla siirtää toimivaltaiseen tuomioistuimeen (edellyttää hakijan suostumusta)
- OK 10 luvun 18 §:n 1 momentin 7-kohdan mukaan jos ei ole muutoin tuomioistuinta, jossa asia voitaisiin tutkia, täytäntöönpanoasia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä hakijalla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka (ns. toissijainen oikeuspaikka)
- OK 10 luvun 20 §:n mukaan tuomioistuin, jossa asia on pantu vireille, pysyy toimivaltaisena, vaikka toimivallan perustaneissa olosuhteissa on tapahtunut muutoksia vireillepanon jälkeen
- HTTpL 5 §:n 1 momentin mukaan asia voidaan siirtää myös toimivaltaisesta käräjäoikeudesta toiseen toimivaltaiseen käräjäoikeuteen, jos asian käsitteleminen siellä on selvästi tarkoituksenmukaisempaa

- lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa voidaan hakea tuomioistuimen asemasta lapsen kotipaikan, vakituisen asuinpaikan tai oleskelupaikan ulosottomieheltä siinä tapauksessa, että huoltoa koskevan päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta (HTTpL 4 § 2)
- ulosottomiehelle kuuluvasta täytäntöönpanosta tässä ja muissa tapauksissa on säädetty HTTpL 5 luvussa

b) Hakemuksen laatiminen ja toimittaminen käräjäoikeuteen

- hakemuksen sisällöstä säädetään OK 8 luvun 2 §:ssä
- hakemuksessa ilmoitetaan selkeästi täytäntöönpanon kohteena oleva tuomioistuimen päätös tai sosiaalihuollon viranomaisen vahvistama sopimus sekä millä tavalla päätöstä tai sopimusta on hakijan mielestä rikottu
- hakemuksessa ilmoitetaan myös millaisia pakkokeinoja hakija vaatii
- jos on kysymys tapaamisoikeuden täytäntöönpanosta ja hakija vaatii lapsen määräämistä noudettavaksi, perusteet noudolle ilmoitetaan hakemuksessa erikseen (HTTpL 16 § 3)
- hakemuksessa ilmoitetaan myös hakijan kanta täytäntöönpanosovitteluun
- mikäli hakija vastustaa täytäntöönpanosovittelua, hakemuksessa tuodaan esille vastustamisen perusteet
- hakemukseen liitetään täytäntöönpanon kohteena oleva päätös alkuperäisenä tai päätöksen antaneen viranomaisen oikeaksi todistamana jäljennöksenä
- tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskeva vaatimus voidaan kohdistaa vain lähihuoltajaan tai muuhun lasta luonaan pitävään henkilöön
- lapsi itse tai lähihuoltaja ei voi vaatia, että toinen vanhempi velvoitetaan tapaamaan lasta

c) Toimenpiteet käräjäoikeudessa hakemuksen saapumisen jälkeen

- hakemus kirjataan Tuomakseen asianimikkeellä lapsen huolto/tapaamisoikeus, täyt.pano (koodi 3410)
- asia jaetaan käsitteijälle voimassa olevan jako-ohjeen mukaisesti

- tuomari perehtyy ja tarvittaessa täydennyttää hakemusta
- pääsääntöisesti asianosaista kehoitetaan antamaan kirjallinen lausuma
 - tapauksesta riippuen lausuma-aika on 7–14 päivää
 - pääsääntönä voidaan pitää kuitenkin 7 päivää täytäntöönpanoasian kiireellisen luonteen johdosta
- lausumapyyntö annetaan tiedoksi vastaanottotodistuksella ja mikäli vastaanottotodistus ei palaudu, käytetään haastemiestiedoksianto

d) Lausuman laatiminen ja toimittaminen käräjäoikeuteen

- lausuman sisällöstä säädetään OK 8 luvun 6 §:ssä
- lausumassa on hyvä noudattaa hakemuksen jäsentelyä/numerointia
- lausumassa ilmoitetaan lausuman antajan kanta täytäntöönpanosovitteluun
- avustaja toimittaa lausuman suoraan toisen osapuolen avustajalle ja merkitsee tämän tiedoksi lausumaan

e) Toimenpiteet käräjäoikeudessa lausuman saapumisen jälkeen

- lausuma toimitetaan hakijalle, mikäli lausuman antaja ei ole sitä jo lähettänyt
- lausuman saapumisen jälkeen harkittavaksi tulee, määrätäänkö asiassa täytäntöönpanosovittelu
- sovittelun tarkoituksena on edistää asianosaisten yhteistoimintaa lapsen hyvinvoinnin toteuttamiseksi täytäntöönpanavana olevan päätöksen edellyttämällä tavalla (HTTpL 7 §)
- sovittelun toimittaminen täytäntöönpanoasiassa on pääsääntö
- sovittelu voidaan jättää toimittamatta (HTTpL 6 § 2), jos:
 - lapsen etu vaatii, että päätös on painavista syistä pantava heti täytäntöön
 - aikaisemmin toimitetun sovittelun perusteella on ilmeistä, että sovittelu jää tuloksettomaksi tai

- huoltoa koskevan päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta, jollei sovittelun järjestämiseen ole erityistä syytä

- sovittelijaksi määrätään ensisijaisesti henkilö, jonka hakijan vastapuolen oleskelukunnan sosiaalihuollon viranomaisen on nimenmynyt hoitamaan kunnassa tällaisia tehtäviä (HTTpA 2 § 2)
- käräjäoikeudella on luettelo sosiaalihuollon viranomaisen nimeämistä täytäntöönpanosovittelijoista yhteystietoineen
 - mikäli sovittelijoilla on yhdyshenkilö, käräjäsihteeri ottaa yhteyttä yhdyshenkilöön, joka ilmoittaa käräjäoikeudelle juttuun tulevan esteettömän sovittelijan

- päätös täytäntöönpanosovittelusta tehdään viipymättä sen jälkeen, kun sovittelija on selvinnyt
- lähtökohtaisesti sovittelua varten määrätään vain yksi sovittelija (HTTpL 6 §1), mutta tarvittaessa tehtävä voidaan antaa kahdelle tai useammalle sovittelijalle
 - käytännöt vaihtelevat käräjäoikeuksittain
 - Oulun käräjäoikeudessa määrätään pääosin kaksi sovittelijaa

- HTTpL 7 §:n 4 momentin mukaan käräjäoikeus voi antaa sovittelijalle tehtävän suorittamista varten tarkempia ohjeita, jotka kirjataan päätökseen (esimerkiksi lapsen kuulemiseen liittyvät ohjeet)
- tarpeen vaatiessa sovittelijat voivat myös ottaa yhteyttä asianomaiseen tuomariin esimerkiksi puhelimitse

- päätökseen merkitään vanhempien yhteystiedot, erityisesti puhelinnumerot, jotta sovittelijat tavoittavat vanhemmat nopeasti
- päätös lähetetään sovittelijoille 1. postina
- päätös toimitetaan myös asianosaisille
- sovittelijalle toimitetaan päätöksen lisäksi jäljennökset hakemuksesta ja vastauksesta sekä sovittelijan palkkiota koskeva lasculomake

- määräaika sovittelijan kertomukselle on 30 päivää
- sovittelun määräaika voidaan sovittelijan perustellusta pyynnöstä pidentää

- mikäli määräaika halutaan pidennettäväksi, sovittelija voi ottaa puhelimitse yhteyttä suoraan tuomariin, jolloin määräajan pidennys voidaan ilmoittaa sovittelijalle puhelimesta
- määräajan pidennystä voi pyytää myös sähköpostitse
- kirjallista päätöstä määräajan pidentämisestä ei ole tarpeen tehdä
- määräajan pidentämisestä ilmoitetaan sovittelijalle ja asianosaisille esimerkiksi sähköpostitse
- Tuomakseen tehdään merkintä määräajan pidentämisestä
- täytäntöönpanosovittelun tavoitteena on paitsi sovinnon etsiminen myös tiedon hankkiminen tuomioistuinta varten
- sovittelijalla on laaja oikeus saada tietoja ja virka-apua (SHAL 12 §, 20 § 1 ja 22 §)
- sovittelijan tulee ottaa kertomukseensa sellaiset salassa pidettävät tiedot, jotka hän arvioi olevan lapsen edun kannalta välttämättömiä tuomioistuimen ratkaistessa täytäntöönpanoasiaa (HTTpL 8 § 4 ja SHAL 18 §)
- sovittelijalla on oikeus saada valtion varoista tehtävän vaativuuteen ja laajuuteen perustuva kohtuullinen palkkio ja korvaus tarpeellisista kuluistaan
- oikeusministeriön asetuksessa sovittelijan palkkioista ja kulukorvauksista lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoa koskevassa asiassa (14/2009) on tarkemmat määräykset niistä toimenpiteistä, joista palkkiota maksetaan, palkkion suuruudesta, korvattavista kuluista sekä niistä asia- ja sovittelijakohtaisista syistä, joiden perusteella palkkiota voidaan korottaa tai alentaa
- sovittelun päätyttyä sovittelija toimittaa käräjäoikeudelle laskun kahtena kappaleena
- sovittelijan lasku laitetaan heti maksatukseen eikä ratkaisua pääasiassa jäädä odottamaan
- mikäli sovittelijaa kuullaan myöhemmin istunnossa, kuulemisesta maksetaan erillinen palkkio

3. ASIAN JATKOKÄSITTELY

- sovittelukertomus toimitetaan asianosaisille sen jälkeen, kun kertomus on tullut käräjäoikeuteen
- sovittelukertomus on suoraan lain nojalla salassa pidettävä asiakirja (punaisiin kansilehtiin)
- asianosaisille lähetettävään sovittelukertomukseen laitetaan salassapitoleima
- täytäntöönpanoasia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä samalla tavalla kuin lasten huoltoriitakin (esimerkiksi hakemuksen peruutus tai toinen osapuoli ei vastusta hakemusta)
- myös täytäntöönpanoasian istutuskäsittelyä koskevat vastaavat säännökset ja suositukset kuin lasten huoltoriidassa
- valmisteluistunto voidaan järjestää jo ennen sovittelua esimerkiksi tilanteessa, jossa tuomari arvioi sovinnon mahdollisuudet hyviksi ilman täytäntöönpanosovitteluakin tai jossa tuomari arvioi tarpeelliseksi vielä selvittää hakemuksen ja lausuman perusteita tarkemmin
- mikäli vanhemmat eivät pääse valmisteluistunnossa yksimielisyyteen, sovittelu voidaan määrätä suoritettavaksi valmisteluistunnon jälkeen
- HTTpA 7 §:n 5 momentin mukaan sovittelija voidaan kutsua oikeuteen kuultavaksi, jollei se ole selvästi tarpeetonta
- käräjäsihteeri ottaa yhteyttä sovittelijaan ja sopii istunnon ajankohdasta sovittelijan kanssa
- sovittelija voi ilmaista salassa pidettävän tiedon, mikäli tieto on otettu tai olisi voitu ottaa HTTpL 8 §:n 4 momentin nojalla sovittelijan kertomukseen eli kysymys on sellaisista salassa pidettävistä tiedoista, jotka ovat lapsen edun kannalta välttämättömiä
- sovittelija voi kuulemisensa aikana tukeutua sovittelukertomukseensa

4. PÄÄTÖS

- täytäntöönpanohakemus voidaan joko hyväksyä tai hylätä
- hakemuksen hyväksyvässä päätöksessä todetaan täytäntöönpanavana olevan päätöksen eli perustepäätöksen rikkominen tai laiminlyönti
- päätöksessä annetaan täytäntöönpanomääräys, jonka toteutumisen tehosteeksi pääsääntöisesti asetetaan uhkasakko tai nouto (HTTpL 15 § ja 16 §)
 - uhkasakko on huomattavasti yleisempi pakkokeino kuin nouto myös huoltoa koskevissa täytäntöönpanomääräyksissä
 - uhkasakko asetetaan euromäärältään kiinteänä tai erityisestä syystä juoksevana uhkasakkona (HTTpL 18 §)
- tuomioistuिन voi antaa määräyksiä myös täytäntöönpanon turvaamistoimista (HTTpL 17 §)
 - täytäntöönpanon turvaamistoimen antaminen edellyttää voimassaolevaa täytäntöönpanomääräystä
 - turvaamistoimi voidaan antaa sekä hakijalle että hakijan vastapuolelle
- täytäntöönpanohakemus hylätään tilanteissa, joissa hakijan vastapuolen ei ole osoitettu rikkoneen päätöksessä tai vahvistetussa sopimuksessa määrättyä velvoitetta, velvoitteen noudattamatta jättämiselle on ollut hyväksyttävä syy taikka olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet ja täytäntöönpano olisi selvästi lapsen edun vastaista tai täytäntöönpano olisi muusta syystä selvästi lapsen edun vastainen, esimerkiksi lapsen vastustuksen vuoksi
 - HTTpL 2 §:n mukaan, jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta, täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä vastoin lapsen tahtoa
 - täytäntöönpanoon ei myöskään saa ryhtyä vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota
- hylkäämisen perusteena olevat seikat mainitaan päätöksessä
- hakemuksen hyväksymistä tai hylkäämistä koskevaan päätöseen saa hakea muutosta paitsi, jos hakemus on hylätty sen vuoksi, että täytäntöönpano olisi olosuhteiden muuttumisen

tai muun syyn vuoksi selvästi lapsen edun vastaista (HTTpL 30 § 1 momentti 2-kohta ja 14 §)

- perustepäätöksen täytäntöönpanokelpoisuus samalla raukeaa eikä sen perusteella voi hakea enää täytäntöönpanoa
- tässä tilanteessa lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia voidaan panna vireille tuomioistuimessa hakijan, hakijan vastapuolen tai sosiaalilautakunnan tekemällä hakemuksella
- tuomioistuin ilmoittaa viran puolesta vireillepano-oikeudesta vanhemmille ja sosiaalilautakunnalle
- käytännössä menetellään siten, että vireillepano-oikeus kirjataan siihen päätökseen, jossa täytäntöönpanohakemus on hylätty
- uhkasakon tuomitsemista voi hakea erillisellä hakemuksella ja vastapuolelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi ennen uhkasakon tuomitsemista (HTTpL 19 §)
- väliaikaisista turvaamistoimista huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanossa on säännökset HTTpL 25 §:ssä
- oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuteen täytäntöönpanoasiassa sovelletaan OK 21 luvun 1 §:n mukaista pääsääntöä eli asianosainen, joka häviää asian, on velvollinen korvaamaan kaikki vastapuolensa tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut (KKO 2005: 59)
- harkittava OK 21 luvun 8 b §:n soveltaminen
- täytäntöönpanoa koskeva päätös voidaan panna heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole lainvoimainen
- päätöksessä voidaan kuitenkin määrätä täytäntöönpanokelpoisuudesta toisin
- käräjäoikeuden päätös täytäntöönpanoasiassa lähetetään ilman eri pyyntöä asiassa toimineille sovittelijoille

5. ERITYISKYSYMYKSIÄ

a) Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vaikutus täytäntöönpanoasian käsittelemiseen

- usein tapaava vanhempi hakee tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa ja lähivanhempi hakee samanaikaisesti muutosta aikaisempaan päätökseen tai vahvistettuun sopimukseen tapaamisoikeudesta eli perusteasia ja täytäntöönpanoasia ovat yhtä aikaa vireillä käräjäoikeudessa
- huoltoriidan samanaikainen vireillä olo ei estä päätöksen täytäntöönpanoa, ellei täytäntöönpanoa ole kielletty tai keskeytetty taikka asiassa ole annettu uutta täytäntöönpanokelpoista päätöstä tai väliaikaista määräystä
- HTTpL 27 §:n 2 momentin mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ja täytäntöönpanoasiaa ei voida käsitellä samassa oikeudenkäynnissä
 - perusteasia ja täytäntöönpanoasia jaetaan eri tuomareille
 - asianosaisen hakemus perusteasian vireille saattamiseksi ja lausuma täytäntöönpanohakemukseen laaditaan eri asiakirjoille
- lähtökohta on, että täytäntöönpanoasia on käsiteltävä kiireellisesti
 - asioiden yhtäaikainen vireillä olo saattaa aiheuttaa hankalia tilanteita ja vaikeuksia erottaa kyseisiä prosesseja toisistaan
 - ongelmallista voi olla erityisesti tilanteissa, joissa lasten kuuleminen tulisi kysymykseen molemmissa prosesseissa
 - tuomari voi olla yhteydessä asianosaisiin ja jos asianosaiset suostuvat siihen, että perusteasia ratkaistaan ensin, täytäntöönpanoasia jää lepäämään
 - yleisin tapa on, että täytäntöönpanoasia jää odottamaan perusteasian käsittelyä
 - tapauskohtainen harkinta, jossa asianosaisten mielipide otetaan huomioon

b) Tapaamisoikeuden ehtojen muuttaminen täytäntöönpanoprosessissa

- HTTpL 13 §:n mukaan tuomioistuin voi täytäntöönpanoasian yhteydessä asianosaisen pyynnöstä käsittelevän ajaksi tai muutoin väliaikaisesti taikka vähäisessä määrin pysyvästi muuttaa tai tämentää tapaamisoikeutta koskevia ehtoja, jos se edistää tapaamisoikeuden toteutumista ja on lapsen edun mukaista
- tapaamisoikeuden ehtojen muuttamisen syynä voi olla esimerkiksi vanhemman muuttuneet olosuhteet, jonka vuoksi tapaamiskäytäntö on osoittautunut selvästi toimimattomaksi (ks. HE 96/1995 vp s. 38)
- jos ehtoja muutetaan oikeudenkäynnin ajaksi tai muutoin määrääjäksi, muutoksia voidaan lähtökohtaisesti pitää täytäntöönpanoprosessin aikana tehtävinä sallittuina muutoksina
- täytäntöönpanoasian yhteydessä voidaan tehdä pysyviäkin muutoksia tapaamisoikeuteen, mikäli muutokset ovat laadultaan vähäisiä
 - tapaamisiin liittyvien kellonaikojen ja lasten kuljetusten muutokset ovat tyypillisiä vähäisiä muutoksia (ks. rajanvedosta KKO 2008:80)
 - vähäisinä muutoksina voidaan pitää myös sellaisia muutoksia, joissa luonapidon pituus pysyy samana, mutta tapaamisten jaksotusta muutetaan
 - jos ehtoja muutetaan pysyvästi, täytäntöönpanotavalla olevan päätöksen tulee olla lainvoimainen
- mikäli vanhemmat haluavat täytäntöönpanoasian yhteydessä muuttaa pysyvästi tapaamisoikeuden ehtoja muutoin kuin vähäisessä määrin, heidän voi ohjata lastenvalvojan luo tekemään uuden tapaamisoikeussopimuksen tai tekemään yhteisen hakemuksen käräjäoikeuteen tapaamisoikeuden muuttamiseksi
- täytäntöönpanoa koskevassa päätöksessä, jossa täytäntöönpanohakemus on hylätty, on mahdollista tehdä muutoksia täytäntöönpanon kohteena olevaan tapaamisoikeuteen määrääjäksi
 - määräaika on käytännössä asetettu siten, että perusteasia ehditään käsitellä istunnossa

- perusteasiassa esitetään useasti pyyntö väliaikaisesta määräyksestä, joten täytäntöönpanoprosessissa annettu määräys yleensä rauhoittaa tilanteen siihen asti, kunnes perusteasiaa ryhdytään käsittelemään istunnossa
- päätökseen, jolla tapaamisoikeuden ehtoja on muutettu väliaikaisesti, ei saa hakea muutosta valittamalla, mutta päätöksestä voi kannella ilman määräaika
- jos tapaamisoikeutta on muutettu pysyvästi, päätökseen saa hakea muutosta valittamalla

C. SOVITTELU LAPSIASIOISSA

1. YLEISTÄ

- lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 17 a §:n mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan riitaisen asian tuomioistuinsovitteluun sovelletaan riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia
- tuomioistuimessa voidaan sovittaa lapsen huoltoa, asumista, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevia asioita
- tuomioistuinsovittelu ei sovellu isyysasioihin eikä lapsiasioita koskeviin täytäntöönpanoasioihin
- mikäli käräjäoikeudessa on vireillä vain lapsen elatusta koskeva asia, sitä ei sovittelua lapsiasioiden sovittelussa vaan riita-asioiden sovittelussa (katso riita-asioiden sovittelusta Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas s. 73–75)
- tuomioistuinsovittelu voidaan aloittaa joko oikeudenkäyntiasian yhteydessä tehdyn sovittelupyynnön tai ns. suoran sovitteluhakemuksen johdosta

2. OIKEUDENKÄYNNISTÄ SOVITTELUUN SIIRTYVÄ ASIA

- oikeudenkäynnistä sovitteluun siirtyvä asia toimitetaan follokansliaan (tällä tarkoitetaan sellaista kansliaa tai vastuukäräjäsihteeriä, jolle lapsiasioiden sovitteluun liittyvät tehtävät on keskitetty) tai kirjaajan kautta sille sovittellevalle tuomarille, joka on jako-ohjeiden mukaan seuraavana jakovuorossa
- sovittelija on aina eri tuomari kuin asiaa oikeudenkäyntimenetelyssä käsittelevä tuomari

3. SUORAN SOVITTELUHAKEMUKSEN LAATIMINEN

- suora sovitteluhakemus on tehtävä kirjallisesti ja siinä on selostettava, mitä asia koskee ja miten osapuolten näkemykset eroavat toisistaan
- hakemuksessa tulee ilmoittaa perusteet, joilla asia soveltuisi sovittelavaksi
- hakemuksessa on ilmoitettava osapuolet ja heidän yhteystietonsa noudattaen soveltuvien osin, mitä OK 5 luvun 2 §:n 2 momentissa säädetään haastehakemuksesta (joutuisan kuulemisen mahdollistamiseksi osapuolten puhelinnumeroiden ja sähköpostiosoitteiden ilmoittaminen on suositeltavaa)
- hakemuksesta on hyvä käydä ilmi myös lasten nimet ja iät, vaikka he eivät ole asianosaisia
- mikäli sovittelulla halutaan muutoksia aikaisemmin vahvistettuun sopimukseen tai annettuun tuomioistuinratkaisuun, aikaisempi sopimus/ratkaisu on hyvä liittää hakemukseen
- hakemuksessa voidaan myös pyytää tuomioistuimen tietyn tuomarin määräämistä sovittelijaksi
- asianosaiset voivat tehdä myös yhteisen hakemuksen

4. SUORAN SOVITTELUHAKEMUKSEN TOIMITTAMINEN KÄRÄJÄOIKEUTEEN

- katso Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas s. 14–15

5. TOIMENPITEET KÄRÄJÄOIKEUDESSA SUORAN SOVITTELUHAKEMUKSEN SAAPUMISEN JÄLKEEN

- katso edellä kohta Kirjallinen valmistelu – Toimenpiteet kärjäoikeudessa hakemuksen saapumisen jälkeen kohta A.1.e.
- kirjaamo kirjaa suoran sovitteluhakemuksen vireille ja toimittaa asiakirjat follokansliaan (mikäli kärjäoikeudessa sellainen on) taikka jakaa jutun sille sovittellevalle tuomarille, joka on jako-ohjeiden mukaan seuraavana jakovuorossa
- sovittelun aloittaminen edellyttää kaikkien osapuolten suostumusta, minkä vuoksi toisen vanhemman yksin tekemä suora sovitteluhakemus annetaan soveltuvalla tavalla tiedoksi toiselle vanhemmalle ja tälle varataan tilaisuus tulla kuulluksi hakemuksen johdosta
- edellä mainitun työvaiheen tekee joko follokanslian tai sovittellevan tuomarin kärjäsihteeri
- kuuleminen voi tapahtua suullisesti tai kirjallisesti
- mikäli kuuleminen tapahtuu kirjallisesti, lausumapyyntöön liitetään lapsiasioita koskeva sovitteluesite (mikäli sellainen on kärjäoikeuden käytössä)
- mikäli hakijan vastapuoli ei suostu sovitteluun, sovittelua ei voida aloittaa
- tällöin sovittleva tuomari tekee asiassa kirjallisen päätöksen, jossa hakemus hylätään
- ratkaisukoodi Tuomaksessa on 33 "Tuomaksen aloittamishak. hylätty"

6. TOIMENPITEET KÄRÄJÄOIKEUDESSA SEN JÄLKEEN, KUN OSAPUOLET OVAT SUOSTUNEET SOVITTELUUN

a) Toimenpiteet ennen sovitteluistuntoa

- kärjäoikeuksissa on käytössä erilaisia sovittelukalentereita, joihin on merkitty etukäteen esimerkiksi puoleksi vuodeksi sovitut sovittelupäivät ja jokaiselle sovittelupäivälle tuolloin vuorossa oleva sovittleva tuomari ja asiantuntija-avustaja (työpari)

- sovitteluasiat on organisoitu eri kärjäoikeuksissa eri tavoin
 - a) mikäli kärjäoikeudessa on follokanslia, sen kärjäsihteeri sopii sovittelulle istuntopäivän, jonka perusteella määräytyy sovittleva tuomari ja asiantuntija-avustaja, tällöin sovittellevan tuomarin suorittama sovittelun aloittamisharkinta tapahtuu vasta istuntopäivän sopimisen jälkeen
 - b) mikäli kärjäoikeudessa ei ole follokansliaa, asia jaetaan jako-ohjeiden mukaan seuraavana jakovuorossa olevalle sovittellevalle tuomarille, tällöin sovittelun aloittamisharkinta ja istuntopäivän sopiminen tapahtuu vasta jutun jakamisen jälkeen
- sovittelun edellytyksenä on, että asia soveltuu soviteltavaksi ja sovittelu on tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimuksiin nähden
- lapsiasioissa tulee tiedostaa se, että joissakin tilanteissa sovittelulle voi olla este (katso sovittelun esteistä jäljempänä kohta C.15.)
- sovittleva tuomari harkitsee, aloitetaanko sovittelu
 - mikäli sovittleva tuomari päättää aloittaa sovittelun, sovittelun aloittamisesta tehdään kirjallinen päätös, joka toimitetaan asianosaisille
 - ratkaisukoodi Tuomaksessa on 32 "Sovittelun aloittam. Päätös"
- sovitteluistunto tulee järjestää viipymättä sen jälkeen, kun päätös sovittelun aloittamisesta on tehty
 - tavoiteaika on enintään kuusi viikkoa aloittamispäätöksestä
- vaihtoehdossa a) follokanslian tai vaihtoehdossa b) sovittellevan tuomarin kärjäsihteeri sopii istuntopäivän osapuolten kanssa
 - tätä ennen kärjäsihteeri varmistaa, että sovittlevalla tuomarilla ja asiantuntija-avustajalla ei ole tiedossa seikkoja, joiden johdosta he olisivat asiassa esteellisiä
- asiantuntija-avustajan nimi merkitään Tuomakseen asian yleisiin vaiheisiin

- Tuomakseen merkitään huoltoriitasovittelun lisätietoja -kohtaan jo tässä vaiheessa tai viimeistään lopullisen päätöksen tekemisen yhteydessä:
 - vireille tulotapa
 - riidan kohde
 - onko asia sovittu
 - kokeilusopimusten lukumäärä
- mikäli hakijan vastapuoli ei ole antanut asiassa lausumaa, hänelle varataan tilaisuus esittää kirjallisesti näkemyksensä siitä, mitä asia koskee ja miten osapuolten näkemykset eroavat toisistaan
- käräjäsihteeri lähettää asiantuntija-avustajalle kopiot jutun asiakirjoista hyvissä ajoin ennen istuntoa
- sovitteleva tuomari ja asiantuntija-avustaja perehtyvät asiakirjoihin ennen sovitteluistuntoa
- välittömästi ennen sovitteluistunnon alkua sovitteleva tuomari ja asiantuntija-avustaja pitävät esimerkiksi 15 minuuttia kestävän alkupalaverin, jossa keskustellaan soviteltavana olevasta asiasta ja suunnitellaan alustavasti sovittelun kulkua
- tarvittaessa sovitteleva tuomari voi olla yhteydessä vanhempien avustajiin tai mikäli vanhemmillä ei ole avustajia suoraan vanhempiin varmistaakseen sen, että he ovat tietoisia sovitteluis-
tunnon luonteesta ja muista istuntoon liittyvistä asioista
- käräjäsihteeri laatii juttuluettelon, josta käy selvästi ilmi, että kysymys on sovitteluistunnosta, samoin kuin sovittelevan tuomarin ja asiantuntija-avustajan nimet, sovittelun osapuolten nimet, asianimike ja diaarinumero

b) Sovitteluistunto

- sovitteluistunnot pyritään järjestämään sovitteluun suunnitelluissa tiloissa
- sovitteluistunnossa sovitteleva tuomari ja asiantuntija-avustaja muodostavat työparin

- käräjäsihteeri ei ole mukana sovitteluistunnossa
- sovitteluistunnosta ei tehdä pöytäkirjaa
- sovitteluistunnossa noudatetaan seuraavaa vaiheistusta: a) aloitusvaihe b) selvittelyvaihe c) neuvotteluvaihe d) päätös vaihe
 - tarvittaessa voidaan kuitenkin palata esimerkiksi neuvotteluvaiheesta takaisin selvittelyvaiheeseen
 - sovittelun vaiheet eivät varsinaisesti ole näkyviä sovittelun osapuolille, tärkeää on kuitenkin se, että sovittelijat ovat tietoisia siitä, missä vaiheessa sovittelussa ollaan
- sovittelijan tulee kuulla osapuolia ja neuvotella heidän kanssaan
 - tavoitteena on rakentavan keskusteluyhteyden aikaan saaminen osapuolten välille ja sitä kautta osapuolten keskinäisen yhteisymmärryksen, sovinnollisen ratkaisun saavuttaminen
 - sovittelijoiden tulee toimia tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen
- sovittelu toteutetaan siten, että lapsen etu turvataan (RiitSovL 10 § 1)
- lapsen etu tulee ottaa huomioon paitsi sovittelumenettelyssä myös harkittaessa voidaanko sovinto vahvistaa (HE 114/2004 s. 47)
- asioissa, joissa lapsen ja vanhempien tilanne ei herätä huolta, sovittelijoilla ei yleensä ole tarvetta puuttua sovinnon sisältöky-
symyksiin
- sen sijaan mikäli lapsen tai vanhemman tilanne vaikuttaa olevan päinvastainen, sovittelijoiden tulee ohjata keskustelu myös näihin kysymyksiin ja tarvittaessa tuoda esille se, että vanhempien sovinnon vahvistaminen edellyttää sitä, että sovittelijat pystyvät riittävällä tavalla vakuuttumaan siitä, että sovinto on lapsen edun mukainen
- osapuolten suostumuksella voidaan kuulla muitakin henkilöitä ja esittää muuta selvitystä
 - käytännössä on joskus kuultu muun muassa tapaamispaikan valvojaa siitä, miten lapsen ja tapaavan vanhemman tapaamiset ovat sujuneet

- sovittelijat voivat neuvotella toisen vanhemman ja tämän avustajan kanssa vastapuolen läsnä olematta, jos osapuolet tähän suostuvat
 - nämä erillisneuvottelut ovat usein käytetty ja tehokas työväline
 - erillisneuvottelut antavat mahdollisuuden lisätiedon saamisen myös sellaisista teemoista, joista ei ainakaan tuossa vaiheessa ole asianmukaista keskustella kaikkien läsnä ollessa
 - lisäksi erillisneuvottelut mahdollistavat tiettyjen sovittelutekniikoiden käyttämisen
 - erillisneuvotteluissa käytyä keskustelua ei ilmaista vastapuolelle, ellei joltain osin toisin sovita
 - toisaalta mikäli erillisneuvottelussa tulee ilmi lapsen edun kannalta tärkeitä tietoja, osapuolta rohkaistaan kertomaan niistä yhteiskeskustelussa
 - yleisö ei saa olla läsnä erillisneuvotteluissa
- sovittelumenettely on joustava
- menettelyn muusta järjestämisestä sovittelijat päättävät osapuolten kanssa neuvoteltuaan
- käytännössä on havaittu hyödylliseksi se, että sovitteluhuoneessa on osapuolten käyttöön varattu kopioita kalenterista useaksi vuodeksi eteenpäin
- käytännössä sovittelevan tuomarin ja asiantuntija-avustajan työparityöskentely on tasavertaista yhteistyötä
- työparin roolit muotoutuvat kunkin työparin persoonallisuuksien ja erityisosaamisen sekä kunkin jutun erityispiirteiden edellyttämällä tavalla
- sovitteleva tuomari
 - a) ei toimi tuomarina vaan sovittelijana
 - b) tuntee konfliktinratkaisun menettelytavat, taktiikat ja tekniikat
 - c) johtaa menettelyä aktiivisesti ja suunnitelmallisesti
 - d) edistää osapuolten rakentavaa vuorovaikutusta
 - e) malttaa jättää konfliktin ratkaisuvastuun osapuolille
 - f) on kärsivällinen kuuntelija

- asiantuntija-avustaja
 - a) on yleensä sosiaalityöntekijä tai psykologi
 - b) avustaa sovittelevaa tuomaria
 - c) tuo sovitteluun lapsen näkökulman, on lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntija, tuo yleisellä tasolla esille lapsen hyvinvointiin vaikuttavia seikkoja, lapsen tilannetta erossa, lapsen kehitysvaiheen merkitystä erossa
 - d) auttaa vanhempia ymmärtämään omaa erokriisiänsä sekä lapsen näkökulmaa ja tarpeita
 - e) ei anna valmiita vastauksia tai ratkaisuja siihen, mikä on yksittäisen lapsen edun mukaista
- lakimiesavustaja
 - a) tekee ns. konfliktianalyysin eli selvittää, onko sovittelulle edellytyksiä tai esteitä (jutun laatu, sovitteluun sitoutuminen, lapsen ja päämiehen etu, arvio vastapuolen suhtautumisesta)
 - erityisen tärkeää on, että lakimiesavustaja selvittää päämiehelleen, mitä sovittelu on, mitä sovittelussa tapahtuu, mitkä ovat oikeudenkäynnin ja sovittelun erot sekä miten päämiehen tulee sovittelussa menetellä ja käyttäytyä
 - b) omaksuu sovitteluistunnossa merkittävästi toisenlaisen roolin kuin oikeudenkäynnissä, vaikka sovittelussakin hänen tehtävänsä on valvoa päämiehen etua
 - c) ei ole sovittelussa pääosassa, ei esitä vaatimuksia tai perustele niitä eikä esitä todistelua
 - d) tukee omalta osaltaan sovittelumenettelyä ja neuvottelevaa ilmapiiriä
 - e) myötävaikuttaa siihen, että myös päämiehen menettely ja käyttäytyminen sovittelussa tukee sovittelua ja toimii siten, että sovittelevan tuomarin ei tarvitse puuttua päämiehen käytökseen (tällöin osapuolten luottamusta sovittelevaan tuomariin ja osapuolten kokemusta sovittelijan puolueettomuudesta ja tasapuolisuudesta ei tarvitse tarpeettomasti asettaa alttiiksi)
 - f) ei voi oma-aloitteisesti, ilman päämiehen lupaa, tuoda uusia asioita sovitteluun, vaikka asioista olisi päämiehen kanssa keskusteltu aiemmissa neuvotteluissa

- g) on sovitteluistunnon aloitus- ja selvittelyvaiheessa aktiivinen kuuntelija ja toimii aktiivisesti tauoilla ja erillisneuvotteluissa
 - h) ottaa sovitteluistunnon neuvotteluvaiheessa ja sovintosopimuksen määrittely- ja kirjaamisvaiheessa aktiivisen roolin
 - mikäli osapuolet niin sopivat, toisen osapuolen lakimiesavustaja voi toimia kirjuriina laadittaessa sovintosopimusta, jonka osapuolet allekirjoittavat
 - i) tukee päämiestä sovittelun eri vaiheissa ja kannustaa tätä jatkamaan sinnikkäästi sovittelua myös hankalien tilanteiden jälkeen
- mikäli sovittelussa toimitetaan jatkoistunto, sen ajankohta pyritään sopimaan jo istunnossa

7. KOKEILUSOVINNOT

- määräaikaiset kokeilusopimukset ovat lapsiasioissa yleisesti käytettyjä ja käyttökelpoisia
 - kokeilusopimukset soveltuvat erityisen hyvin lapsen tapaa-misoikeudesta sopimiseen
 - kokeilusopimukset mahdollistavat vaiheittain etenemisen, kokemusten hankkimisen ja luottamuksen rakentamisen
- ensimmäisen kokeilusopimuksen kesto on yleensä ollut kahdesta kuuteen kuukautta (kesto riippuu siitä, mitä kokeilusopimuksella tavoitellaan)
- myös toisen kokeilusopimuksen tekeminen on mahdollista varsin matalalla kynnyksellä, mutta yleensä on edellytetty, että ensimmäinen kokeilujakso on vienyt asioita eteenpäin
- tarpeen vaatiessa voidaan tehdä useampiakin kokeilusopimuksia (tällöin perusteellisempi tarveharkinta on paikallaan)
- mikäli sovitteleva tuomari vahvistaa kokeilusovinnon, asiakirjan otsikko on ”Vahvistettu kokeilusovinto”
- käytössä on erilaisia tapoja määritellä kokeilusovinnon voimassaoloaika

- kokeilusovinnon voimassaolosta voi lausua esimerkiksi siten, että ”Tämä kokeilusovinto on voimassa seuraavaan sovitteluistuntoon saakka, ellei ratkaisua sitä ennen muuteta tai kumota.”
 - muita tapoja on todeta, että kokeilusovinto on voimassa tiettyyn määräpäivään asti, joka voi olla esimerkiksi sovittu jatko-sovitteluistunnon päivä
 - tai myös siten, että voimassaolo sovitaan päättymään tiettyinä päivinä, joka sovitaan esimerkiksi kuukauden päähän seuraavasta sovitteluistunnosta
- vahvistettuun kokeilusovintoon on normaali muutoksenhaku-oikeus, mutta käytännössä osapuolet yleensä sopivat kirjallisesti siitä, että he sitoutuvat olemaan hakematta muutosta sovinnon vahvistamista koskevaan käräjäoikeuden ratkaisuun
 - kokeilusovinnosta lähetetään kopio asiantuntija-avustajalle

8. SOVITTELUN PÄÄTTYMINEN

- tuomioistuinsovittelu päättyy, kun:
 - 1) asiassa vahvistetaan sovinto tai osapuolet ilmoittavat sovittelijalle muuten sopineensa asian
 - 2) osapuoli ilmoittaa sovittelijalle, että ei halua asiaa enää sovittelavan tai
 - 3) sovittelija päättää osapuolia kuultuaan, että sovittelun jatkaminen ei ole enää perusteltua.
- mikäli asiassa vahvistetaan sovinto, sovittelun päättymisestä ei tehdä erillistä päätöstä
- sovittelun päättyessä 2 ja 3 kohdan mukaisesti sovittelija tekee sovittelun päättymisestä kirjallisen päätöksen, joka toimitetaan asianosaisille
- Tuomakseen tehdään osaratkaisu koodilla 35 ”Sovittelu lopetettu”

- mikäli sovittelu päättyy oikeudenkäynnistä sovitteluun siirretyssä asiassa, asia palautuu oikeudenkäyntiin alkuperäiselle käsittelijälle
- asian käsittelyä jatketaan riita-asian käsittelystä säädettyssä järjestyksessä
- mikäli asia on siirtynyt sovitteluun käräjänotaarilta sovittellevalle tuomarille, asia jaetaan uudelleen sille virkatuomarille, joka on jako-ohjeiden mukaan seuraavana jakovuorossa
- mikäli sovittelu päättyy suoralla sovitteluhakemuksella vireille tullessa asiassa, asian käsittely käräjäoikeudessa päättyy
- Tuomakseen tehdään lopullinen päätös koodilla 35 ”Sovittelu lopetettu”
- mikäli asiassa on vahvistettu kokeilusovinto, joka on vielä voimassa, ja sovittelu päättyy esimerkiksi suostumuksen peruuttamisen vuoksi, sovittelun osapuolilla voi olla erilaisia näkemyksiä kokeilusovinnon voimassaolosta
 - tämän vuoksi osapuolten kanssa on hyvä keskustella siitä, löytävätkö osapuolet yhteisen näkemyksen siitä, mitä kokeilusovinnolle tässä tilanteessa tapahtuu
 - asiasta on hyvä keskustella joko siinä vaiheessa, kun kokeilusovintoa vahvistetaan, tai viimeistään siinä vaiheessa, kun sovittelu on päättymässä
- mikäli osapuolet ovat sovittelun päättymisen vuoksi jäämässä sopimuksettomaan tilaan, sovittelleva tuomari voi harkintansa mukaan herättää keskustelua siitä, kykenevätkö osapuolet neuvottelemaan määräaikaisesta sopimuksesta
- määräaikaisella sopimuksella voidaan välttää väliaikaismääräysistunto vireillä olevassa tai kohta vireille pantavassa oikeudenkäyntiasiassa

9. SOPIMUKSEN LAATIMINEN JA SOVINNON VAHVISTAMINEN

- ideaalitalanteessa osapuolet ja heidän avustajansa laativat sopimusasiakirjan itse ja allekirjoittavat sen sovitteluistunnossa

- riippumatta siitä, kuka sopimuksen laatii, sovittellevan tuomarin vastuulla on varmistua siitä, että sopimus on lapsen edun mukainen ja tarvittaessa täytäntöönpantavissa
- sovittelussa tehdyn sovinnon vahvistamiseen ja sovintoon sovelletaan vastaavasti, mitä laissa säädetään sovinnosta oikeudenkäynnissä
 - sovinto ei saa olla lainvastainen, selvästi kohtuuton tai sivullisen oikeutta loukkaava
 - sovittelussa vahvistettava sovinto voi kuitenkin koskea myös muuta kuin osapuolten alkuperäisiä vaatimuksia
 - harkitessaan, voidaanko sovinto vahvistaa, tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain sekä lapsen elatuksesta annetun lain säännökset
- mikäli sovittelleva tuomari vahvistaa sovinnon, asiakirjan otsikko on ”Vahvistettu sovinto”
 - Tuomakseen tehdään ratkaisumerkintä 06 ”Sovinto saavutettu/vahvistettu”
 - käytännössä on usein menetelty siten, että sovittelleva tuomari julistaa vahvistetun sovinnon fläppitaululta, jonka jälkeen joko lakimiesavustaja tai sovittelleva tuomari laatii asiasta sovintosopimuksen tai ratkaisiasiakirjan
 - käytännössä on monesti toimittu siten, että vanhemmat allekirjoittavat sovitteluistunnossa sovintosopimuksen ja se liitetään ratkaisiasiakirjaan
 - ideaalitalanteessa osapuolet saavat ratkaisiasiakirjan/sovintosopimuksen mukaansa jo sovitteluistunnon päättyessä
- osapuolet voivat sitoutua olemaan hakematta muutosta sovinnon vahvistamista koskevaan käräjäoikeuden ratkaisuun
 - tällöin maininta luopumisesta otetaan kirjalliseen sopimukseen, jonka osapuolet allekirjoittavat
 - mikäli osapuolella ei ole lakimiesavustajaa, luopumisehtoa ei ole aiheellista sisällyttää sopimukseen, ellei kyseinen osapuoli sitä itse pyydä
- sovittelussa vahvistettu sovinto rinnastetaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon näissä asioissa

- vaikka sovitteleva tuomari voi lain mukaan tehdä sovintoehdotuksen, sen tekemiseen on käytännössä suhtauduttu hyvin pidättyvästi

10. TOIMENPITEET SOVITTELUN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN

- mikäli asiassa on vahvistettu sovinto
 - a) käräjäsihteeri toimittaa ratkaisiasiakirjan osapuolille
 - b) käräjäsihteeri merkitsee huoltoriitasovittelun lisätiedot Tuomakseen viimeistään tässä vaiheessa ja
 - c) käräjäsihteeri tekee ratkaisun edellyttämät rekisterimerkinnot (lapsen huolto, asuminen, katso edellä kohta A.7.e. VTJ-ilmoitukset)
- Mikäli asia palautuu sovittelusta oikeudenkäyntiin
 - a) sovitteleva tuomari tekee päätöksen sovittelun lopettamisesta
 - b) sovitteleva tuomari suhtautuu suopeasti siihen, mikäli oikeusapua saavan osapuolen lakimiesavustaja haluaa esittää käräjäoikeudelle välilaskun ja
 - c) asiakirjat palautetaan asian käsittelyä oikeudenkäynnissä jatkavalle tuomarille

11. SOVITTELUN JULKISUUS

- sovittelun, siinä käsiteltävien asiakirjojen ja sovinnon julkisuuteen sovelletaan soveltuvin osin, mitä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa säädetään
- yleisö ei kuitenkaan saa olla läsnä erillisneuvotteluissa
- osapuolten pyynnöstä sovittelu voidaan toimittaa yleisön läsnä olematta, jos luottamus sovittelun asianmukaisuuteen tai muu painava syy ei edellytä asian julkista käsittelyä

12. SALASSAPITOVELVOLLISUUS JA TODISTAMISKIELTO

- sovittelija tai sovittelijan avustaja ei saa ilmaista mitä hän tehvässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, jollei se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, anna suostumustaan tietojen ilmaisemiseen tai laissa muuta säädetä
- vaitiolovelvollisuus tarkoittaa myös sitä, että sovittelija ei saa ilmaista sovittelussa ilmi tulleita asioita sille tuomarille, joka myöhemmin käsittelee samaa asiaa oikeudenkäynnissä
- sovittelijalla ja sovittelijan avustajalla on myös todistamiskielto, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi toisin tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu (OK 17 luvun 23 § 1 momentti 5-kohta)
- luottamuksellisuus voi murtua: a) lapsen edun vuoksi (erittäin tärkeä syy) b) lastensuojelutarpeen vuoksi (lastensuojelu-ilmoitus) c) osapuolten suostumuksella tai d) laissa säädetyn viranomaisen tietojensaantioikeuden perusteella (esimerkiksi olosuhdeselvitys tai täytäntöönpanosovittelu)

13. SOVITTELIJAN ESTEELLISYYS

- sovittelijan ja hänen avustajansa esteellisyyteen sovelletaan, mitä tuomarin esteellisyydestä säädetään
- sovittelija ei saa käsitellä tuomarina oikeudenkäynnissä asiaa, jossa hän on toiminut sovittelijana
- käytännössä esteellisyyden on aiheuttanut muun muassa se, jos sovitteleva tuomari käräjäoikeudessa tai asiantuntija-avustaja perheneuvolassa on aikaisemmin käsitellyt saman perheen asioita

14. OSAPUOLTEN EDUSTAMINEN

- osapuolten edustamiseen tuomioistuinsovittelussa sovelletaan, mitä laissa säädetään asianosaisen puhevallan käyttämisestä oikeudenkäynnissä
- osapuolen oikeudesta käyttää tuomioistuinsovittelussa avustajaa ja asiamiestä sekä avustajan ja asiamiehen kelpoisuuteen sovelletaan, mitä laissa säädetään oikeudenkäyntiavustajasta ja -asiamiehestä riita-asiassa
- sovittelun edistämiseksi sovittelija voi osapuolen esittämästä perustellusta syystä kuitenkin hyväksyä tämän avustajaksi tai asiamieheksi muunkin kuin OK 15 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitetun henkilön, joka ei ole konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu

15. SOVITTELUN ESTEET

- lapsiasioissa tulee tiedostaa se, että joissakin tilanteissa sovittelulle voi olla este
- estearviointi tapahtuu jo ennen sovittelun aloittamista ja sovittelumenettelyn aikana
- ennen sovittelun aloittamista estearviointi tapahtuu pääosin kirjelmien pohjalta
- tässä vaiheessa ns. estekynnys on käytännössä suhteellisen korkealla, koska yleensä tilanne on arvioitavissa paremmin sovittelustunnossa
- käytännössä on eräitä yksittäisiä poikkeustapauksia lukuun ottamatta menetelty niin, että jos osapuolet ovat suostuneet sovitteluun, sovittelu on aloitettu ja asiaa on selvitelty tarkemmin sovittelustunnossa
- sovittelun esteet liittyvät useimmiten asian luonteeseen, osapuolten keskinäiseen suhteeseen, osapuolten epätasapainoiseen asemaan, osapuolten historiaan ja nykyiseen elämäntilanteeseen, lapsen tilanteeseen sekä osapuolten asennoitumiseen sovittelua kohtaan

- esimerkkejä tilanteista, joissa sovittelulle saattaa olla este
 - a) toisella osapuolella ei ole avustajaa ja toisella on
 - tuolloin voi olla tarkoituksenmukaista ottaa yhteyttä osapuoleen, jolla ei ole avustajaa, ja keskustella tilanteesta
 - b) osapuolen motivaatio sovitteluun on selvästi puutteellinen ja toinen osapuoli on esimerkiksi saattanut suostua sovitteluun lähinnä pitkittääkseen prosessia tai muusta ei-hyväksyttävästä syystä
 - c) osapuolten muu keskinäinen neuvotteluepätasapaino, joka voi ilmetä esimerkiksi voimakkaana pelkona toista osapuolta kohtaan
 - d) päihde- tai mielenterveysongelmat, toistuvat kontaktit lastensuojeluviranomaisiin
 - e) vanhempien välinen henkinen tai fyysinen väkivalta sekä ai- van erityisesti lapsiin kohdistunut väkivalta tai hyväksikäyttö, vireillä olevat rikosprosessit
 - f) ylipäänsä tilanne, jossa ei sovittelun keinoin ole saatavissa lapsen/perheen tilanteesta riittävää ja välttämätöntä informaatiota esille nousseista lapsen etuun liittyvistä kysymyksistä, mutta kyseinen informaatio olisi mahdollisesti saatavissa hankkimalla sosiaalitoimen olosuhdeselvitys oikeudenkäynnissä
 - g) asia koskee puhtaasti oikeudellisia kysymyksiä ja ainakin toisella osapuolella vaikuttaa olevan tarve saada asialle oikeudellinen ratkaisu
 - h) osapuolet eivät ole tosiasiaa vapaita sopimaan asiaansa ja taustalla näyttävät vaikuttavan muut henkilöt/yhteisöt, jotka eivät ole kuitenkaan sovittelun osapuolia eikä heitä voida syystä tai toisesta ottaa mukaan sovitteluun
- mikäli sovittelun aikana ilmenee, että asiassa saattaa olla sovittelulle este, kysymyksen riittävän avoin esiintuominen on yleensä paras tapa päästä eteenpäin

LYHENTEET

AL	avioliittolaki
HTTpL	laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta
HTTpA	asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta
JulKL	laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta
LHL	laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta
LHA	asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta
OK	oikeudenkäymiskaari
RiitSovL	laki riita-asioden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa
SHAL	laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista
YTJulkL	laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

